

KRAJINA AKO DAR

10x10 vyznaní krajine

(k 10. výročiu podpísania Európskeho dohovoru o krajine)

Krajina ako dar

10x10 vyznaní krajine

(k 10. výročiu podpísania Európskeho dohovoru o krajine)

Editori: Mikuláš Huba, Pavlína Mišíková

Fotografie: Alexander Huba, Michal Huba, Mikuláš Huba, Ján Lacika, Peter Kresánek, Ján Oľahel, Ester Plicková, Miroslava Smrčinová, Ľubo Stacho, Linda Stasíková, Dušan Šebo, Peter Tatár, Stanislav Vít a archív Mikuláša Hubu

Fotografická príloha: Michal Huba

Recenzenti: Ján Hanušin ml., Andrea Rábeková, Linda Stasíková

Jazyková úprava: Rút Facunová

Technická spolupráca: Erika Mészárosová

Vydal: Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v SR (STUŽ/SR, člen siete CIVILSCAPE) v spolupráci s Geografickým ústavom SAV

Táto štúdia vznikla aj vďaka podpore v rámci OP Výskum a vývoj pre projekt: „Centrum pre rozvoj sídelnej infraštruktúry znalostnej ekonomiky“ SPECTRA (člen siete UNISCAPE) (ITMS 26240120002), ktorý je spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja (25%).

Nepredajné

1. vydanie

ISBN: 978-80-968415-9-2

Bratislava 2010

Krajina ako dar - pár slov na úvod

Keď sa *niečím* dlhodobo zaoberáte, rozmýšľate o *niečom*, bojíte sa o *niečo*, skrátka, máte k *niečomu* bytostný vzťah, celkom logicky vás bude zaujímať, čo si o tom *niečom* myslia, ako to *niečo* cítia, ako to *niečo* vnímajú iní. To *niečo* sa v tomto prípade volá KRAJINA. A nás zaujímajú v prvom rade názory ľudí, ktorým, podobne ako nám, nie je krajina, prostredie, v ktorom žijeme a ktoré je naším domovom len abstraktným pojmom, ale je *niečím* veľmi konkrétnym, prítomným, hmatateľným a zároveň posvätným, až mystickým. *Niečím*, čomu chceme nielen rozumieť, ale to aj citovo vnímať, prežívať, ak chcete, milovať. A následne aj chrániť.

Ak máte k *niečomu* blízky vzťah, ak *niečo* milujete, nebudete s tým komunikovať iba prostredníctvom chladného rozumu, ale aj cez srdce a emócie. A preto, hoci ste aj vedcom, nebudú vaše výpovede len rýdzo vedeckými, exaktnými, objektívnymi postulátmi, ale aj citovo angažovanými osobnými vyznaniami.

Takto nejako vznikol zámer vybrať a zhromaždiť reprezentatívny súbor vyznaní krajine od ľudí, ktorí sa krajinou, najmä krajinou na území bývalého Československa, v uplynulých desaťročiach zaoberali a zaoberajú.

Medzi menami autorov a autoriek výrokov či vyznaní, ktoré citujeme v tejto publikácii, nájdete mená vedcov, umelcov, filozofov, teológov, publicistov, bývalých i súčasných politikov, občianskych aktivistov ako aj zástupcov ďalších profesií, povolání a poslaní. Sú medzi nimi mená všeobecne známe, ako napríklad Václav Havel, Petr Pithart, Karel Čapek, Karel Kryl, Karol Plicka, Ludvík Vaculík, Josef Vavroušek, Dominik Tatarka, Ladislav Chudík, Zuzana Kronerová, Milan Rúfus a ďalšie, ale aj menej známe, alebo známe len okruhu zasvätených.

Každý citovaný autor alebo autorka pristupuje k téme osobitým, jemu či jej vlastným spôsobom. Každý/každá vníma a akcentuje v krajine trochu iné vlastnosti, trochu iné hodnoty, trochu iné problémy. U niekoho prevažuje obdiv ku krajine, u niekoho obava o jej osud.

Počet vyznaní narába s číslom desať. Nielen preto, lebo je to jedno z magických čísiel, ale aj preto, lebo v roku zostavovania a vydania tejto knihy uplynie práve desať rokov od podpísania kľúčového medzinárodného dokumentu Rady Európy na tému KRAJINA: Európskeho dohovoru o krajine.

Krajina je dar a náš skromný príspevok k desaťročiu zvýšeného záujmu o ňu chce byť tiež darom. Darom všetkým, ktorí napomáhajú zachovaniu hodnôt krajiny.

Som rád, že ako dar chápali svoju nezištnú aktivitu na príprave tejto knižky všetci zúčastnení a zo srdca im za to ďakujem.

Mikuláš (Maňo) Huba, máj 2010

Krajina detstva (mať sa kam vrátiť)

Pocity návratov z diaľok; jedno je či v hmle za brieždenia, alebo za tmy v letnej noci, v snehovej metelici... Pripomína sa silueta zvonice v údolí, obrisy brál hradu na obzore, staré lipy objímajúce drevený kríž na križovatke poľných ciest, oblúk lesa, klania sa ohnutá vrba pri potoku, prihovárajú sa známe zvuky, cítiť známe vône, prúdenie ihličnatého vzduchu, blikajú svetielka... Tušenie súvislostí domova, tušenie krajiny detstva...

Prvým a prirodzeným dôvodom ochrany – aj krajiny – je kritérium hodnoty: vzácnosť, významnosť, jedinečnosť a autenticita. Ďalším ochranárskym účelom starostlivosti o krajinu je kritérium ohrozenosti: riziko straty týchto hodnôt. Slovensko je stretom dvoch prírodností: alpsko-karpatskej a panónskej; je brehom dvoch kultúrností: z východného i západného prílivu; od nepamäti je dúhovou križovatkou vplyvov zo všetkých sveta strán. Niet divu, že je pokladnicou prírodno-krajinných a kultúrno-historických krás: je to priam zákonité. Všetky ekotóny: územia okrajov a stretov, sú bohaté - na informácie, biodiverzitu, hmotu a energiu. Ekotónom Slovenska a nebies sú Snežné hory na Spiši – Vysoké a Belanské Tatry.

Spiš: cezhraničný región na vrchole klenby Západných Karpát. Najmä ich geologický vývoj predurčil krajinnú, biologickú a napokon aj kultúrnu rôznorodosť tunajšej krajiny. Najviditeľnejšia je členitosť reliéfu krajiny. Tu, na Spiši, sa začína aj delenie tokov povrchových vôd Slovenska do úmori Baltického a Čierneho mora. Máme tú najkrajšiu časť bradlového pásma: pieninské a ľubovnianske bradlá. To nie sú iba krajinárske štafáže, to sú prepestré kapitoly živej knihy, ktorú radno objavovať, čítať... Spišské živé laboratórium žiari na mapách ochrany svetového prírodného i kultúrneho dedičstva, svieti v zoznamoch turistických destinácií. Ale dokedy?

Dušan Bevilaqua (KS 3-4/2010)

Krajina není předmět, ale věc

Neznámý hirošimský básník popsal výbuch atomové bomby nad svým městem slovy „všechna zeleň světa zmizela“. V jediném zablesknutí zmizely ze světa věci.. Jediné zablesknutí, které spálilo zeleň světa, je jen posledním stadiem tohto vytráčení věcí. Toto pustnutí světa popisuje Heidegger jako důsledek toho, že člověk neumí „myslet věci“ jinak, než jako předměty, které před námi poslušně stojí a čekají na použití. Věc je ve skutočnosti to, v čem pobývá blízkost světa... Zeleň světa znamená, že svět lze ztratit, že jeho obyvatelnost je křehká, že může zmizet. V epoše technické vlády je zeleň světa stlačována do rezervací, mimo něž se svět stává neobyvatelným. Zeleň světa je to, co nám ze světa může být blízké...Věci patří k zeleni světa, skrze věci zeleň zůstává s námi, skrze věci se ustavuje jako domov. Čím více je člověk pánem všech předmětů, a všemu vnucuje podobu předmětů, tím více od něho odstupují věci a svět se stává pouští...

Václav Bělohradský (Myslet zeleň světa, Mladá fronta, Praha 1991)

Vrchári a ich odchádzajúci svet

Odborníci označili knihu Martina Martinčeka Vrchári za mýtus slovenskej krajiny a ľudí, vedecko-umeleckú výpoveď, genetický záznam slovenskej dediny... Iní za najnežnejšiu báseň, vyznanie o duši Slovenska.

Áno, je predovšetkým krásna: čiernobiely rytmus veršov políčok, zrubení, šindľových striech. Zákutia plné svetla a nedeľného ticha. Zátiašia a detaily vecí, z ktorých ešte cítiť dotyk a teplo ľudskej dlane. Takmer pokravná príbuznosť chalúp a živých tvorov. Prostá trojjedinosť zeme, zvierat a ľudí..., od Benkovských epicky krásnych horalov až po storaké stvárnenie ľudí Povstania.

Nášho vrchára stretáme vlastne od detstva. Od prvého povinného dotyku so Sládkovičovým Detvanom až po hlboké brázdy Rúfusových veršov... Tu prichádza Martin Martinček, aby v nás oživil prastaré putá a po novom, plne umelecky a dôverne ľudsky nás voviedol do sveta vrchárov. My, bývalí dedinčania, poznávame v nich svojich dedov a pradedov a malo by nás mrziť,

že tak málo z toho rýdzo slovenského vieme pretaviť do našich snažení o návrat k prírode a do prírody...

V zamyslení a tichu večera usedám a láskam stránky Martinčekových kníh, verše políčok a tváre vrchárov, premeny hory i záblesky bystrín... A to autorovo posolstvo krásy si už navždy poniesiem v sebe po všetkých cestách návratov...

Jozef Boško (KS 1/1983)

Hodnota krajiny ako prostredia človeka a pre človeka

Vnímanie hodnoty krajiny Františkom z Assisi (presnejšie v jeho slovníku jednotlivých a konkrétnych stvorení) má svoj základ v tom, že sú Božím darom... Františkovo vnímanie hodnoty krajiny, ktorá ho obklopuje a ktorá k nemu patrí napriek skutočnosti, že je v nej iba pútnikom a cudzincom..., je hlboko kresťanské. Akýkoľvek egocentrizmus v tomto prostredí... sa mu javí ako čosi absurdné a neprijateľné, skôr opačne, cíti sa byť v biblickom zmysle... služobníkom a dáva sebe i svojim spolubratom názov „menší“. Vytyčuje tak životný program, ktorý má perspektívu stať sa univerzálnym. Františkovi nejde ani tak o to „neprivlastňovať si“, ako skôr „privlastniť sa“, čiže dať v sebe a sebou čo životnému prostrediu chýba a čo mu práve ako človek môže dať... Tento pohyb nie je jednosmerný. Krajina predstavuje akýsi kontext, v ktorom človek prebýva a ktorým je človek spoluurčovaný. Vzhľadom k tomu, že človek ako tu-bytie pretvára krajinu podľa toho, čo sa nachádza v jeho srdci, je aj on akýmsi kontextom krajiny, v ktorom krajina prebýva a ktorým je spoluurčovaná...

Cyril Jaroslav Brázda (STUŽ/SR, L.J. 2001)

Čaro krajiny a ľudí v nej

Slovensko je veľmi fotogenická krajina. Videl som kus sveta, a tak azda môžem povedať, že je naozaj zaujímavé a pekné. Je rôznorodé – tiahne sa od južných rovín až po veľhory na severe. Takých krajín nie je na Zemi veľa... Zmeny od mojich študentských čias sú obrovské. Ešte v 70. rokoch mnohí ľudia na Orave žili na lazoch a v roztrúsených osadách. Pôvodný charakter ich krajiny s terasovitými políčkami poznačila kolektivizácia, ktorá – hoci o niečo neskôr – zasiahla i tento kraj. Spoločné hospodárenie zlikvidovalo osobitý ráz oravskej krajiny a ľudia sa z lazov postupne presťahovali do dedín a miest. Nenávratne sa stratil tradičný spôsob života a z jeho hodnôt sa zachovalo len veľmi málo... Ale nielen tam. Mnohé slovenské dediny a mestá sa budujú bez akejkoľvek koncepcie. Ich prirodzený vývoj sa zastavil, alebo narušil a v posledných desaťročiach sa ich vzhľad živelne mení bez toho, aby sa mu dala nejaká tvár...

Pavol Breier (KS 5-6/2005)

Krajinný ráz v období globalizace

Pro krajinné plánování a krajinnou architekturu v období globalizace je typický “moderní přístup”. Jedná se o funkcionalistický přístup, krajina je považována za nositele jednotlivých, lidskou společností preferovaných funkcí. Díky tomuto přístupu vzniká v krajině mozaika striktně monofunkčních ploch. Přitom velmi často dochází k jevu, který Václav Cílek nazývá “krádež krajiny”: je privatizován a urbanizován veřejný prostor, jehož nezastavěnost je významná v hierarchii horizontů, je veřejným statkem a sama o sobě je dostatečnou hodnotou, zasluhující ochranu.

Antonín Buček (Krajinný ráz...Sb. Ekologie krajiny, ČSKE, Brno, 2005)

Štúdium zmien krajiny a krajinnej pokrývky

Štúdiu zmien krajiny sa venuje v súčasnosti zvýšená pozornosť, nakoľko vplyv človeka prostredníctvom jeho aktivít sa stále intenzívnejšie premieťa do pretvárania krajiny. Zmeny v krajine, ktoré sa na Slovensku udiali od 50-tych rokov minulého storočia, nemajú z hľadiska rýchlosti, intenzity a rozsahu obdobu v žiadnej historickej dobe. V období globálnych výziev, plánovania a prognózovania vývoja krajinnej sféry sa otázky poznania súčasného stavu krajiny posunuli do polôh interpretácie zmien krajiny a dynamiky jej zložiek...

Krajinná pokrývka identifikovaná na podklade leteckých snímok zachytáva súčasnú alebo historickú štruktúru krajiny v určitom časovom horizonte. Identifikované triedy krajinnej pokrývky reprezentujú typy súčasnej krajiny v čase snímkovania a svojím charakterom poukazujú na mieru vplyvu človeka v krajine.

Práve v rovine interpretácií zmien meniacej sa krajinnej štruktúry rastú požiadavky v kontexte európskej i národnej environmentálnej stratégie tvorby a ochrany životného prostredia na hodnotenie dynamiky zmien, ich charakteru a spoločenského vplyvu na krajinu. Tento trend si vyžaduje aplikáciu konvenčných postupov hodnotenia krajiny, ako aj použitie nových postupov...

Martina Cebecauerová (Analýza a hodnotenie zmien štruktúry krajiny, Geographia Slovaca 24, 2007)

Určujúci atributy krajiny

V evropskej krajine, ktorá stojí niekde medzi prírodným a kultúrnym fenoménom, je zapotrebí kromň základných a obecných známých (čož neznamená respektovaných) funkcií, jako je ochrana podzemných vod, pôdneho fondu, lesných porostů atd., zavést také určitý management, či hospodaření s prostorem, krásou, autenticitou a pamětí krajiny. Každý z těchto čtyř bodů by vydal za monografii, ale pokusme se stručně definovat jádro věci:

1. **Prostor krajiny.** Evropa byla již v některých pravěkých obdobích - zejména po středověké revoluci druhé poloviny 13. století - v úrodných oblastech relativně přelidněná. To vedlo k hospodaření s půdou a k jasnému oddělení zastavěné plochy a zemědělské, pastevní či lesné krajiny. Sídla byla koncentrována na malé plochy a existoval jasný kontrast mezi sídlem a okolní krajinou. Různé formy suburbanizace vedou k přeměně krajiny v něco, co není ani městem, ani venkovem, ani tradiční krajinou. Takovéto prostory pocítujeme jako degradované. Mizí z nich nejenom příroda, ale také pocit uspokojení a kulturní hodnoty jako takové...

2. **Autenticita krajiny** souvisí s tím, že v globalizovaném světě se věci – tedy výrobky, materiály, stavby a dokonce i situace, mladí lidé, rostliny a zvířata (pajasan, netýkavka, americký norek, rak a veverka) – sobě čím dál víc podobají. Dobře cítíme, že je zapotřebí zachovat barevnost světa a jeho „místní chuť“, je velmi obtížné popsat, co jsou původní, ryze české, slovenské či valašské hodnoty, ale v reálném životě dobře rozeznáváme, co do daného kraje patří a co je v něm cizí....

3. **Krása krajiny** vznikla jaksí nevědomě tím, že krajina byla využívána a kultivována, tak i vědomými zásahy, jako byly např. barokní „korunovace“ krajiny. Nevědomě vytvořená krása krajiny (systémy terasových polí na Spiši, lukaření, vodní hospodářství) má svůj původ ve zvýraznění přírodních charakteristik. Lidé záviseli na půdě a snažili se přijít na způsob, jak ji maximálně využít za použití minimálních technických úprav. Krásné krajiny a krásná města, kam se sjíždějí turisté, žijí z generacemi nashromážděné pokladnice krásy. Krajinná krása je z tohoto pohledu i ekonomická kategorie.

4. **Paměť krajiny** – na úrovni přírody je to schopnost návratu k původnímu stavu (na místě smrkového porostu sa opět časem objeví bučina), na úrovni kultury je pak schopností vyvolávat staré historie, pohádky, pocity a okouzlení...

Václav Cílek (Dýchat s ptáky, Dokořán, Praha 2008)

Krása je stav duše a schopnosť vnímať celok

Tak, ako básnik hovorí o ľude špatnokrásnom, tak môžeme i našu krajinu raz pochváliť a inokedy haniť. Aj objektívne nepekne miesta môžu byť subjektívne nenahraditeľné, dôležité, a teda v istom zmysle krásne. Kedysi som napísal Vilme: „Aj tak sú najkrajšie tie mestá, ktoré sme videli spolu...“ O zážitky sa oplatí deliť. Nachádzanie krásy je veľmi individuálne. Stupňovanie idylických, efektných alebo dojímavých obrazov vedie bezpečne ku gýču. Krása, to je stav duše, stav myslenia, schopnosť vnímať celok. Nestačí len krása sama o sebe. Ona nemôže nikdy stáť osve, osamelo.

Nášmu mestu chýba ucelená predstava o budúcnosti... Poloha mesta na brehu veľkej rieky a na úpätí vlnorodých kopcov lemovaná hlbokými lesmi a úrodnou rovinou je skvelá... Etnografická členitosť okolia dodáva Bratislave nevidanú pestrosť. Bratislava však nezužitovala svoje možnosti. Dunaj cez mesto tečie ľahostajne, mesto rozdeľuje, hoci by ho mal spájať. Aby sme Petržalku ešte viac izolovali, vybudovali sme popri Sade Janka Kráľa diaľnicu, ktorá Petržalku brutálne odrezala od zvyšku mesta. Stavila sa tu azda viac ako v Berlíne, ale mestu je jedno, čo je cenné a čo nie. Ubúda zelene. Búrame aj to, čo Bratislavu charakterizovalo, napríklad technické a priemyselné pamiatky. Niet záväzných predpisov a aj tie, ktoré máme, sa nedodržiavajú. Chodci, bicyklisti, seniori a mamičky, ktorým sa ešte chce a vedia chodiť, sú vytlačení z mesta...

Vilma a Miro Cipárovci (KS, 5-6/2009)

Prosba o milost

Je to zvláštní: máme státní hymnu, která s důrazem trochu naivním, ale něžným opěvuje tento zemský ráj, kde hučí hory po skalinách, voda šumí po lučinách, v sadě skví se jara květ - snad každý z nás trochu zjihne, když tato slova slyší. Ale vždyť je to přímo výsměch naší státní hymně, když necháme devastovat bory, vylámat skaliny a vyplenit květ vzácný... Vždyť je to, jako bychom balili buřty do listů Vyšehradského kodexu, nebo dláždili ulice kameny vylámanými z baziliky svatého Jiří... Ochrana vzácných přírodních památek není otázka sentimentality, nýbrž povinné úcty: tyto památky, ať je to prastarý strom, předvěký porost nebo vzácný geologický útvar nám představují něco ctihodnějšího než podnikatelský zájem pana Petra nebo pana Capla...

Je nesmírně těžké najít instanci, která by opravdu cítila odpovědnost za tyto hodnoty a které bychom mohli předestřít prosbu o milost...

Karel Čapek (Lidové noviny 2. 12. 1928)

Slovensko je kondenzovaná krajina

Prídeme na Podšíp. Nádhera. Dreveničky sú miniatúrne, len pitvor a izbica. K tomu nejaká malá maštaľ. Rozvíjame úvahy o tom, ako sa tu kedysi muselo ťažko žiť. Aj charakter kraja je tak nejak veľmi prísne uzavretý. Dve rieky, dve doliny, dve cesty, čo sa spájajú. Hlboké doliny a strmé, neprístupné kopce... Zbehneme do Žaškovského sedla. Krásne miesto. Ležíme, vypekáme sa na slniečku a varíme si obed... Je mi strašne dobre. V srdci mojej rodnej krajiny, cítim sa tu bezpečne, spokojne uložený medzi horami. Milujem tento kraj!

Miro Čársky (SME, 12. decembra 2009)

Odkud a kam jde naše kultura nakládání s prostorem ?

Namísto pýchy novověkého člověka jako pána tvůrce světa, ztělesněné v našem století právě architekturou, leží před námi naléhavá výzva odpovědnosti a pokory. Vždyť všechny globální hrozby, jako přelidnění, hlad, žízeň, vyčerpání zásob a zničení životního prostředí, jsou veličiny až druhotné a ke slovu přijdou až tehdy, když zapomeneme, že především sám prostor je nenahraditelný zdroj. Architektura a urbanismus jako věci každodenního užití proto napříště nesmějí jako dosud vyhovovat především vkusu a potřebám doby, ale musejí se tázat, jakýmž směřem se bude ubírat člověk, pro kterého jejich dílo svou strukturou a tvarem vytváří každodenní předpis. Hlavně se však musíme ptát, jaká urbanistická struktura a architektonický tvar jsou v minimě slučitelné s konceptem trvale udržitelného rozvoje a v maximě jeho předpokladem...

Ivan Dejmál (TNZ, 2001)

Jazvy na tváři mesta

Bohatá história Bratislavy...pozoruhodná architektúra, jej krásna prírodná scenéria po stáročia priťahovali pozornosť výtvarníkov a stali sa inšpiračným zdrojom pre nespočetných maliarov a fotografov, ktorí zaznamenali jej tvárnosť do mnohorakých podôb...

Predpokladá sa, že ľudskú tvár vnímame ponajprv ako celok a až potom si všímame jej jednotlivé časti... A nie inak je to i s mestom. Aj na ňom si všímame najprv jeho panorámu a až potom prechádzame k jednotlivým častiam, k uliciam, námestiam a charakteristickým budovám. Krajinný ráz, poloha a urbanistický plán mesta tvoria síce nerozlučnú jednotu, ale iba analýzou tejto jednotnej štruktúry pochopíme jej zvláštnosti a – možno povedať – aj bytostný charakter mesta...

Nie je vinou fotografa, že mnoho z toho, čo nám jeho kamera zachovala, je pre súčasného Bratislavčana už navždy stratené. A tak sa nám aj mimovoľne vynorí bolestná otázka: ako sa to mohlo stať? Boli sme vari nevnímači k hmotným statkom predchádzajúcich stáročí, alebo oslepení vidinou veľkolepejšej budúcej Bratislavy?...

Obefou nepremyslenej výstavby Mosta SNP sa ...stalo dovtedy životom pulzujúce Rybné námestie so synagógou postavenou v pseudomaurskom štýle, takmer celá Vydrica a Podhradie okrem dvoch kúrií na Žižkovej ulici s blízkym kostolíkom a reštauráciou a celá „Židovňa“ s výnimkou rokokového domu „U dobrého pastiera“...

Ján Dekan (In: Eugen Lazišťan, Bratislava dávnych čias, OSVETA, 1990)

Rôzne chápanie pojmu krajina

Profesor Lukniš pred 30 rokmi otvoril v našej geografii dvere rozvoju výskumu krajiny. Absencia domácej tradície v tomto výskumnom smere nútila autorov obracať sa predovšetkým na sovietske landšaftovedenie, alebo na nemeckú náuku o krajine, z ktorej sa po II. svetovej vojne vyvinula krajinná ekológia. Posledne menovaná, ako progresívne integrované štúdium prírodných systémov z hľadiska ich procesov a dynamiky, sa presadzovala postupne aj u nás, hoci s akcentom na aplikáciu v spoločenskej praxi a s určitými špecifickými domácimi črtami...Treba povedať, že v slovenskej geografii sa termín krajina používal najmä z aplikačných dôvodov a s ohľadom na spoločenskú prax,...ale aj preto, lebo termín prostredie (v zmysle anglosaského pojmu environment) sa u nás vždy vzťahuje k pojmu životného prostredia s užším obsahom... Na rozdiel od našej geografie (ale aj geografie ostatných býv. socialistických štátov) sa v západnej časti sveta operuje s termínom prostredie (environment, l'environnement, Umwelt) a termín krajina (landscape, paysage) je vyhradený pojmu krajinej scenérie.

Ján Drdoš (GČ 1/1992)

Krajina jako metafora

V kontakte s „ideálnú krajinou“ pociťuje človek viac než len estetické uspokojenie – cíti sa skrze kosmické symboly vtahovaný do harmonicky usporiadaného kosmu. I keď náboženské porozumenie symbolom není prítomno, je takový krajinný celek pociťovaný jako celek naplnený hlubo-

kým (byť skrytým) významem.... Zdevastovaná krajina se stává metaforou chaosu, jenotvárně uspořádaný životní prostor metaforou nudy a fádnosti...

Wendy Drozenová (TNZ, 2001)

Česká a slovenská krajina

Na českom nástennom koberci romantika vyviera zo sopečných znakov stredočeskej krajiny, z plôch rozkvitnutých lúk a zlatých polí, na juhu zo šrafovaného rákosia s utišujúcou hladinou rybníkov a stojatých vôd. No dunajský juh Slovenska hrozí drámou. Ale tu i tam strmosť osamelých kmeňov stromov pretína modrastú nehu oblohy i diaľok, zemitosť orníc životodarne dopĺňajú clivé žlté vlnajšie strniská a zlatookrové planiny večnosti odhaľujú vybielenú kostru krasových skalísk. Pyšné stavby minulosti snívajú nekonečné sny o svojej budúcnosti...

Karel Dvořák (In: Jiří Havel – Příroda a umenie, Osveta, 1989)

Kremnica a okolitá krajina

Ojedinelý urbanisticko-architektonický súbor bývalého slobodného kráľovského mesta, tzv. zlatej Kremnice, sa rozkladá v členitom teréne na úpäť Kremnických vrchov. Historickú Kremnicu...malebne lemujú lesy a horské lúky. Opevnené stredoveké mesto spolu s ostatnou historickou zástavbou, ale aj rozsiahlymi zvyškami banských diel, roztrúsenými po širokom okolí, vytvára charakteristický urbanistický komplex. Priaznivé prírodné podmienky, výskyt rúd bohatých na drahé kovy, najmä na zlato, na ďalšie spracovanie hornín nevyhnutná hnacia sila prudkých horských potokov a množstvo dreva v okolitých lesoch podmienili koncentráciu obyvateľstva a následný dynamický rozvoj...

Viera Dvořáková (KS 3-4/2007)

Česká krajina v evropských souvislostech

Odpovídá současný stav české krajiny slovům státní hymny?

Dovolím si tvrdit, že současná česká krajina dojem „zemského ráje na pohled“ nebudí. Je to sice krajina krásných dalekých výhledů, s jakými se člověk setká jen málokde jinde v Evropě. Ale při bližším pohledu je to krajina temná smrkovými lesy na místě původních lesů listnatých, krajina rozlehlých uniformních polí bez rozptýlené zeleně, krajina plná odvodňovacích drenáží, zatrubněných potoků a vysušených mokradů, řek s vybetonovanými břehy a rybníků s kalovou vodou, krajina ilegálních skládek odpadů na okrajích lesů a rozlehlých neupravených těžebních prostorů. A také krajina zanedbaných a neupravených vsí trvale poznamenaných „stavebními skvosty“ totalitní architektury i podnikatelského ducha současné doby, krajina rozježděných cest, které končí nikde a nevedou nikam.

A zdá se také, že je to krajina lidí, kterým to nevadí, kteří se nestarají, natož aby usilovali o nápravu... Důsledky tohto počínání vidíme všude ve svém okolí. Zdá se, že ke dvěma v Evropě tradičně rozlišovaným kategoriím krajiny – krajine přírodní a kulturní – přibyla v ČR kategorie třetí: krajina nekulturní. Krajina, v níž nejestvuje jednota lidského ducha a přírodní podstaty krajiny, krajina bez identity a bez lidské péče, schizofrenická krajina bez charakteru a lidské dimenze.

Můžeme takovou krajinu nazývat „zemským rájem na pohled“? Jsme spokojeni s tím, že toto je krajina našeho domova?

Josef Fanta (TNZ, 2001)

Krajina a stav pamäte národa

Pil som vodu z tej istej studničky, z ktorej pili Hurbanovci pri prechode cez myjavskú Poľanu. Behal som pod hruškou, pod ktorou pobili opitých revolucionárov v merôsmom roku. Hral som sa v dome pani Kolényovej na skrývačku, kým z neho neurobili Múzeum Slovenských národných rád, teda v jednom z myjavských domov, v ktorom v roku 1948 zasadala prvá Slovenská národná rada. Na Bradlo sme tiahli v roku 1968 a aj po ďalšie roky, keď tieto „púte“ už „bezpečáci“ rozháňali. V Čachtickom hrade sme boli doma, neskôr som tam sľaby Záborský nadával Štúrovi, keď sme nakrúcali Národného hriešnika. Celé detstvo som prežil v okolí Myjavy... Mám ten kraj pod kožou... Pamätám si domce z hlíny s typickými bránami a priečeliami. Teraz ich ešte možno nájsť na kopaniciach v okolí Myjavy. Domce z čias Zuzky Zgurišky... Doba sa zdanlivo zmenila, ale ľudia tu zostali. Ak boli pre krajinu a jej kultúru nebezpeční v minulosti, tak sú aj teraz, lebo sú to tí istí ľudia. Nemajú tendenciu vytvárať zákony na jej ochranu. Tie, ktoré vytvárajú, majú slúžiť ich koristníckym chůfkam... Kultúra je podfinancovaná na polovicu oproti okolitým štátom. A tak strechy padajú, majere a zámočky odchádzajú, lesy sa rúbu, „papaláši“ a ignoranti sa tešia, lebo oni milujú seba v krajine, a nie krajinu ako takú... Toto je moje najväčšie sklamanie po roku 1989...

Marián Geišberg (KS, 3-4/2008)

Čriepky slovenskej krajiny ponúknuté svetu

Cesta vybieha na nevysokú terénnu vlnu, z ktorej sa otvára veľkolepá panoráma, akých niet na Slovensku veľa. Kopcovitá krajina obohatená hneď v prvom pláne barokovou kaplnkou nad pasťvinami, za ňou silueta rozľahlej hradnej ruiny s dominantným donjonom a v pozadí kompaktný horský chrbát, chrániaci tento kus malebnej krajiny od východu. Postupne sa vynára biele dvoj-

veže nad hradbami obopínajúcimi zomknuté kanónie, mestečko v údolí, akoby pritlačené stále mohutnejším hradom, všade navôkol polia a dediny s prstami veží uprostred venca hôr. Za dramaticky sa dvíhajúcim hradným bralom, z ktorého úplne prirodzene vyrastajú múry opevnenia i paláca, sklzáne pohľad na travertínové bralá a za nimi sa v diaľke od oblohy odráža nádherne neproporčná cibul'a gotického kostolíka.

Cesta vchádza do starej aleje, aby sa potom vynorila vysoko na svahu a ešte raz umožnila zhliaďnúť až neskutočnú panorámu krajiny obohatenej ľudskou činnosťou...

Ivan Gojdič (ŽP 4/1996)

Byť citlivý k okoliu

Kláštor v Marianke má hlboký rozmer, rovnako ako jeho záchrana slušnými ľuďmi – altruistami v inej hĺbočine – totalite. Zvláštny druh radostnej odvahy a istoty v kontinuite. Storočiami vrstvený duchovný pútnický rozmer tamojšieho lesa je neopakovateľný... Pripadá mi to ako trvalý sen, na ktorý čas nemá žiadny vplyv. Človeka tu zastihne sila Božej prítomnosti...

František Guldan (KS 1-2/2010)

Já se tam vrátím

Až jednou na velikém sněmu ptačím v čase mezi skřivánkem a sovou bude jednohlasně přištěbotáno jaro, já se tam vrátím. Ty můj kraji, ty mé bezpečí, ty má zatvrzelosti, ty má věčnosti. Tvá hlína, mnuta v prstech, voní po zetlelých vlasech dávno pohřbených tkalcovských dědů a báb a je přísadou mé krve. Ty můj kraji!

František Halas (KN Havl. Brod, 1939)

Krajina mlynov – Mlynská dolina

Dolná časť údolia Vydrického potoka pri západnej hranici bratislavského chotára dostala koncom 15. storočia pomenovanie Mlynská dolina. Stálo tu deväť vodných mlynov, ktoré tejto malebnej krajine vtlačili charakteristické znaky. Pôvodný prírodný ráz si dodnes zachovala iba tzv. Horná Mlynská dolina powyše Červeného mosta. Pre svoj romantický pôvab, velebné ticho a blízkosť k mestu bola oddávna obľúbeným miestom vychádzok a rekreácie obyvateľov Bratislavy. Dnes je súčasťou chráneného územia Bratislavského lesného parku v rámci širšej chránenej krajiny Malých Karpát.

Ekologická hodnota tohto územia je všeobecne známa. Podstatne menej známa je kultúrno-historická hodnota Mlynskej doliny. Sú to jej dejiny, civilizačné dielo, ktoré tu človek v súlade s prírodnými danosťami vytvoril a dodnes sčasti zachoval. Mlynská dolina je najstaršou priemyselnou zónou Bratislavy. Súbor zachovaných kultúrno-historických objektov dáva tomuto priestoru charakter živého múzea, rezervácie technických pamiatok. Len komplexný pohľad na Mlynskú dolinu, v ktorom je obsiahnutý integrálny fenomén prírodovedný a antropologický, dáva solídne východisko pre úvahy o jej využití a režime ochrany.

Ján Hanušin st. (OP, 2-3/1984)

Letní přemítání

Především z vesnice by se měla stát, pokud to lze, opět vesnice, samozřejmě moderní a úhledná. To znamená, že by měla být postupně obnovována přirozená provázanost jejích tradičních funkcí: lidského života, chovu dobytka a obdělávání polí... Našemu prostředí se musí navrátit tradiční měřítko a je v něm třeba obnovit osvědčené vzájemné vazby jeho polí a lesů, ale také zemědělských stavení, kostelíků, kapliček a božích muk. Netoužím staromilsky po návratu do dob mého mládí, kdy práce na poli znamenala neuvěřitelnou dřinu. Zcela by mi stačilo, kdyby venkov u nás za dvadset let žil, vypadal a hospodařil podobně jako dnes venkov například dánský. (Vždy znovu jsem šokován, jak ostře je poznat – ze vzduchu i ze země – naše západní hranice: na jedné straně úhledná políčka, cesty, pěšiny, sady a mezi nimi perfektně udržované statky či farmy, každý meter čtvereční – opět! – je nečím určitým a je na něm vidět lidská péče, založená na úctě k půdě: na straně druhé velké lány s lehlou úrodou, hromady chemikálií, nevyužitá či rozježděná půda, zanedbané cesty, žádná stromořadí, lesíky, nic. Vesnice jsou jen zbytky vesnic, porostlé čímsi, co připomíná tovární dvory a haly, všude rozježděné bláto, občas – jako pěst na oko – takzvaná nová výstavba. Krajina je přitom ozdobena obludnými lesklými silážními věžemi, rovněž potřenými jedem.)

Václav Havel (Letní přemítání, Odeon, Praha, 1991)

Kultúrna krajina a jej ochrana

Skutočnosťou...vždy zostane, že ani zákon nechráni krajinu, ak nad záujmom o ňu bude víťaziť ľahostajnosť. A práve preto je nevyhnutné vzbudiť záujem predovšetkým u tých, ktorí v danej krajine žijú, disponujú s jej pozemkami, alebo z titulu svojej funkcie o nej rozhodujú. Keď o kultúrnej krajine budú premýšľať, pochopia, že do zničenej krajiny nebude prúdiť turistický ruch, bude sa v nej zle žiť a nakoniec obyvatelia (často tí najaktívnejší) krajinu opustia, aby sa presunuli

do inej, nezničenej – hoci aj do zahraničia. V snahe chrániť pamiatky a krajinu ako celok nech nám preto pomáha zákon, ale nech nás vedie naša láska k hodnotám kultúrnej vyspelej spoločnosti!

Aleš Hoferek, Oto Makýš (Ochrana zručanín v kultúrnej krajine, ZnZLH Lietava, 2006)

O ničení kultúrnych hodnôt v krajine

Obávam sa, že „moc“ v dnešnom zmysle slova je úbohá - dokáže veľmi rýchlo zničiť, zmazať nenahraditeľné hodnoty a ničím neprispieť na ich obnovu či záchranu. Prejavuje sa neúctou k tradíciám, ktoré vznikali veľmi dlho, šmahom ruky ich zotrie a, čo je ešte horšie, zotrie ich aj z hláv. Keby som mala takú moc, chcela by som vrátiť do hláv vedomie continuity (hoci v Slovákoch sa nestihlo ani poriadne vyvinúť), ktoré vytlačilo náhle opičenie sa po cudzích vzoroch, bombastických „výdobytkoch“ civilizácie a s tým súvisiacich neduhoch... Stále platí „rozboríme sveta starý základ...“? Pravdaže, ak ide o lukratívny pozemok a vidina zisku je na dohľad... Vôbec to nie je len pesnička minulosti, ktorou sa ospravedlňovala devastácia historických jadier miest...

Zuzana Homolová (KS 3-4/2007)

Krajina – sídlo – tvorba životního slohu

Celkem můžeme říci, že tradiční vesnice měla ve své skladbě, ve své fiziognomii řadu předností oproti městským čtvrtím. Ať už to byl výsledek tvořivé a záměrné činnosti či prostě šťastných okolností, byla harmoničtější, jednotnější, slohově jasnější, měly teda vlastně vyšší stavební kulturu nežli město, které se pyšní svým technickým, hygienickým a krátce: civilizačním pokrokem. Všechny chyby, které jsme poznali na městských vilových čtvrtích, jsou zanašeny na venkov výstavbou letních vil, chat a celých letovisek. Tato letní sídliště se rozlévají neorganizovaně a neomezeně po všech stránkách a rovinách naší země.

Bije to do očí, když projíždíme cizinou a vracíme se domů. Již pohled z vlaku nás poučuje, že anglické, francouzské či německé obce mají jednotnější výraz, že se více přidrží krajinného typu stavby než obce naše, které jsou jakoby rozhárány...

V případech, kdy byly venkovské obce už zanešvařeny špatným městským paslohem, je třeba nějaké nápravy. Někdy může pomoci milosrdná zeleň. Rychle rostoucí druhy kerů a stromů mohou zakrývat ohavné formáty a vzájemné vztahy budov. Někde však by měl zasáhnout i příkaz ke zbourání...

Karel Honzík (Tvorba životního slohu, Horizont, 1976)

Historické krajinné prvky a mozaiky – súčasť diverzity kultúrnej krajiny

Významným fenoménom kultúrnej krajiny sú historické krajinné prvky a mozaiky s tradičným spôsobom hospodárenia, ktoré svojimi hodnotami sú veľmi cenné nielen z národného, ale aj z medzinárodného hľadiska (tradičná vinohradnícka, agrárna a banícka krajina, krajina s rôznymi formami osídlenia, stavieb a pod.)...Je potrebné identifikovať lokality so zachovanými tradičnými formami hospodárenia, historickými krajinnými mozaikami, dokumentujúcimi jednotlivé vývojové etapy rozvoja spoločnosti, ktoré si vyžadujú špeciálnu pozornosť. Historické krajinné prvky a mozaiky tvoria fragmenty kultúrnej diverzity krajiny, môžu veľmi ľahko podliehať zmenám a narušeniu, čím dochádza k ich zániku (procesom antropogénnym, ale aj prirodzeným sukcesným procesom). Navyše, často je nedostatočné ich legislatívne zabezpečenie. Na území Slovenska sa historické krajinné prvky a mozaiky nachádzajú, pretrvávajú z minulosti až do súčasnosti, pričom sa v nich prelínajú ako kultúrne, tak aj prírodné prvky krajiny, čím tvoria jeden neoddeliteľný krajinársky, ekologický a harmonicky vyvážený celok, pre ktorý je potrebné zabezpečiť zvýšenú starostlivosť...

Tatiana Hrnčiarová (In: Izakovičová, Z. (ed.). Zb. príspevkov Smolenická výzva IV, ÚIKE, 2008)

Kopaničiarske oblasti a ich krajinný ráz

Všetky kraje roztratených osád majú osobitný zemepisný ráz, podmienený povrchom pôdy, pomerom lesa k ostatným rastlinným kultúram, a najmä rozdelením a usporiadaním sídiel. Základňa roztratených osád sú podhoria a vrchoviny...

Všade vidieť, ako človek bojoval proti lesu, ako menil pôdu najskôr na pasienky, tieto neskôr zčásti na polia. S tmavými plochami malých, často biedne vyzerajúcich lesíkov sa striedajú zelené pásy lúk a pasienkov a hnedé škvrny roličiek. Medzi tým všetkým sú skupiny domčekov, tu biele, tam šedivé až tmavé, často obkolesené kyticami stromov. Hustá sieť plotov, rozličných podľa materiálu, z ktorého sú urobené a ktoré chránia role a lúky pred dobytkom, úzke cesty a početné chodníky, odbočujúce od ciest, dopĺňajú krajinný obraz...

Ján Hromádka (Všeobecný zemepis Slovenska, SAVU, Bratislava, 1943)

O pomníkoch, megalománii a identite

Pri dumaní o sochách, pomníkoch a národnej identite mi nedá nespomenúť si na Dominika Tatarku. Jeho hlas tu dnes nenahraditeľne chýba. Spomínam si, ako neúnavne zapaloval priateľov umelcov. Nechcel výtvarné frázy, chcel zhutnené Slovensko vo výtvarnom znaku. Nadšene vravieval o slovenských totemoch Vlada Kompánka, o kaplnkách Andreja Rudavského. Neraz ma tiež nahováral: “Marko, urob sochu na daktorom slovenskom kopci!”

Vedel som, že tých umelcov, ktorým sa podarilo Slovensko hlbšie nahmatať a zaznačiť, nebolo až tak veľa, a že ja, hoc nadšený obdivovateľ svojej krajiny, som na to ešte nedorástol. Čo ak by som ten kopec svojou sochou zranil? A tak som mával pri stretnutiach s Dominikom pocit, že som

neurobil domácu úlohu. Pri poslednej návšteve, nedlho pred jeho smrťou, som mu vyrozprával, ako som na neho myslel, keď sme s priateľmi opravovali senníček na Kútниковom kopci vo Veľkej Fatre. Ako mi bolo jasné, že žiadnu lepšiu sochu by som sem nevedel postaviť. Že toto je jeden z tých znakov, ktorých tvary po stáročia zrastali s týmto národom a prírodou. Hoci vznikali v pokore a anonymite, bez snahy o originalitu, sú neporovnateľne umeleckejšie a jedinečnejšie, ako väčšina súčasnej „výzdoby“ našej krajiny. Dominik už vtedy hovoril málo. Mám však pocit, že moju výmenu tvorby za ochranu mi uznal.

Marián Huba (Národná obroda, 25.5.1990)

O historických štruktúrach krajiny

Koleso „technologickéj civilizácie“ industriálnej éry sa otočilo tak prudko, že pod sebou zadlávalo všetko, čo mu stálo v ceste. A v ceste mu stálo všetko, čo priamo či bezprostredne neslúži tejto dobe, jej expanzívnym, exploatačným, megalomanským, všekoncentrujúcim a všeunifikujúcim prístupom a cieľom. Máločo z produktov iných dôb sa ubránilo, a ak, tak skôr prispôbením sa, než v pôvodnej podobe a funkcii. Platí to o prírode, ako aj o kultúrnom dedičstve, teda o základných hodnotách, ktoré sú predmetom nášho ochranného záujmu.

Priamo úmerne s rýchlosťou zániku všetkého „nesúčasného“ rastie jeho kultúrna hodnota a zároveň v človeku samom narastá priam bytostná potreba bezprostredného kontaktu s prírodou a historickým prostredím ako so zdrojmi fyzického a psychického zdravia. „Prírodné“ a „kultúrne“ predstavuje dve dialekticky späté stavebné a výrazové zložky našej krajiny, nachádzajúcej sa v stredoeurópskom – na historické kultúrne premeny prírodnej krajiny prebohatom – kontexte. Potrebujeme chrániť (aj) krajinu modifikovanú v priebehu stáročí predchodcami dnešných obyvateľov Slovenska, krajinu, či jej fragmenty, ktorej ráz ešte nevygumovala „moderná“ doba strojov, chemikálií, umelých hmôt a betónu. Ide nám o krajinu výsostne našu – karpatskú a pod-

karpatskú – tradičné prostredie slovenského vidieka, starobyých miest, historických ťažobných a ranopriemyselných oblastí, historických parkov, záhrad, cintorínov...

Nevyhnutnosť mobilizácie síl v tomto smere uznávajú nielen profesionáli, ale aj angažovaní občania – ochranári – so silným kultúrnym povedomím a pocitom osobnej spoluzodpovednosti za veci nadosobné...

Mikuláš Huba (HŠK, OP, 1988)

Nevieme si ochrániť našu Zem

Hájny grúň je vrch, ktorý dominuje Hroncu. 832 metrov. Nie som šľachtic, ale keby som ním bol, v erbe by som mal Hájny grúň...

...Keď som vojenčil v Znojme, nadchla ma južná Morava...V Čechách sa mi vlastne páčilo takmer všade, kde som nakrúcal exteriéry. Vždy som si intenzívne uvedomoval čaro tej krajiny. Možno aj preto, že na rozdiel od môjho rodného stredného Slovenska má celkom iný profil: mäkký, vľúdny, prítulný. Priam sa ponúka, aby sme ju prijímali. To ma vždy fascinovalo...

...Som pyšný na to, že som absolvoval... sto výstupov na Devínsku Kobylu. Nahrádzala mi moje rodisko, môj Hájny Grúň. Občas ľudia hovoria, že Bratislava je samý betón, nie sú tu kopce, vršky, a pritom ešte nikdy neboli na Devínskej Kobyle, nepoznajú Malé Karpaty, nevedia, že aj v Bratislave je úžasná príroda na dosah ruky.

Vidieť, ako sa Morava vlieva do Dunaja, je zážitok. Vždy som sa tým opájal. To bola moja odmena za námahu, že som tam vyšliapal. A viete, aké úžasné sú rána pri Dunaji? Sú okamihy, v ktorých môžete pozorovať, že Dunaj je naozaj modrý! Možno len na chvíľu, ale je. Je to súhra rannej hodiny, vody a slnka. Na svojich prechádzkach som sa vždy sústredil na hľadanie tej modrej farby. To vám bola rajska hudba...

...Bojím sa o ľudí... Pretože sa sami kántrime. Nevieme si ochrániť našu Zem, aby žila v relatívnom zdraví a tým podrývame našu existenciu. To nie sú floskuly, dovoľm si to tvrdiť, pretože

vždy som mal a mám k prírode intímny vzťah. A dnes je príroda jeden veľký biznis. Ak s tým niečo nespravíme, pôjde to s nami veľmi rýchlo dolu vodou...

Ladislav Chudík (In: Ladislav Chudík: Žijem nadstavený čas. Rozhovory s J. Štrasserom, Forza music s.r.o., 2009)

Krajina, človek a kvalita života

Kvalitu života môžeme vnímať ako fenomén, ktorého komplexnosť a zložitosť vytvára množstvo rozličných oblastí a aspektov, ktoré sa môžu navzájom prekrývať a existujú medzi nimi rôzne druhy väzieb. Krajina, alebo inak povedané krajinné prostredie - či už ide o prírodné alebo ľudskými generáciami formované kultúrne prostredie - tvorí jednu z dôležitých sfér kvality života človeka...

Krajina vytvára nielen rámec základných existenčných podmienok života, ale podieľa sa aj na formovaní ľudských pocitov, prístupov, hodnotení a činností. Jej fungovanie a estetická kvalita prispievajú k formovaniu kvality života konkrétneho človeka, ktorý v nej žije. Na druhej strane krajina prispieva k upevňovaniu jeho miestnej a regionálnej identity. Krajina je teda dôležitou súčasťou kvality života človeka, či už žije v mestskom alebo vidieckom prostredí, v miestach s kvalitným, alebo s narušeným prostredím, či už kontakt s ňou vníma len sporadicky, alebo je bezprostrednou súčasťou jeho každodenného života...

Vladimír Ira (GgÚ SAV, 2009)

Kultúrna krajina ako objekt výskumu

Kultúrna krajina vzniká a vyvíja sa spolupôsobením prírodných a socioekonomických pochodov. Predstavuje krajinu ovplyvňovanú a pretváranú človekom podľa jeho potrieb a požiadaviek, v ktorej sa mení charakter prírodných zložiek a pôvodná štruktúra krajiny je postupne nahradzovaná druhotnou.

Prístupy k pojmu ako i výskumu kultúrnej krajiny sú rôznorodé. Krajinu ako celok i jej jednotlivé prvky možno chápať a vnímať najrozmanitejším spôsobom, ako obraz, ako objekt nášho rozjímania, ako objekt našich materiálnych záujmov, ako objekt na využívanie človekom, ako prostredie života, ako scénu vzniku environmentálnych problémov. Každé takéto chápanie uprednostňuje určité špecifické črty krajiny. (Prílišné) uprednostňovanie určitých aspektov často vedie k vzniku praktických problémov v kultúrnej krajine. Škála a intenzita týchto problémov závisí od stupňa využívania a ovplyvňovania prírodnej krajiny človekom...

Zita Izakovičová (In: Izakovičová, Z. (ed.). Zb. príspevkov Smolenická výzva IV, ÚKE, 2008)

Čitateľnosť krajiny

„Čitateľnosť“ krajiny je možná preto, lebo krajina sa skladá z objektov, ktoré môžeme vnímať a interpretovať ako znaky. Krajina sa javí ako sústava charakteristických znakov. Znak je nositeľ informácií o krajine. Môže to byť dom, strom, kaplnka, úvoz pri ceste, či rieka za dedinou. Môžeme hovoriť o „jazyku znakov“ v krajine. Krajina obsahuje tvary, formy, štruktúry, objekty, ktoré môžeme vnímať a interpretovať. Usporiadanie tvarov zeme a skál, na nich je ako keby položený „obrus“ polí, ciest, obydľí. Podobne ako sa veta skladá zo slov a slová z písmen, sa krajina skladá zo znakov. Vnútorne aj vonkajšie v krajine sú súčasťou jej príbehu. To, čo v krajine vidíme „zvonku“, sú výsledky procesov, ktoré krajinu formovali. Čo je súčasťou toho vnútorného? Sú tam hodnoty, „neviditeľné“ príbehy, odkazy, tajomstvá. Ten, kto krajine rozumie, ju číta „mlčky“. Príbeh krajiny je rovnako skrytý v stromoch, lúkach, riekach či sídlach. Nie je to text v zmysle ľudskej reči, ale je rovnako čitateľný. Často sa prejavuje ako príznaky, stopy ľudských činností v krajine, zaniknuté sídla, staré stromy, prales, reliéfna anomália, zabudnuté miesta usadlostí či stratený čas...

Peter Jančura (EnvM. 1/2007)

Do valašské krajiny se vrátili ovce

Od počátku 90. let klesaly nejen v regionu Valašska, ale v celé České republice, počty dobytka, především ovcí. Ne(jen) kvůli romantickým představám, ale především z důvodu údržby a využití chráněných horských luk a karpatské krajiny jako celku začali ochránci přírody z ČSOP Kosenka ve Valašských Kloboukách tento trend měnit. Kosenka ve spolupráci se širokou veřejností a se zemědělskými odborníky přišla s nápadem vrátit do krajiny ovčí pastvu a za podpory Nadace Partnerství rozběhla v roce 1997 unikátní akci „Přiveď ovečku do valašské krajiny“...

Kromě ekonomických projekt splňuje i další funkce. Jak počet ekologických zemědělců, tak i počet chovaných ovcí v regionu narostl... Louky jsou pravidelně udržovány způsobem, jakým se tomu dělo v dřívějších dobách.... Hnojí se pouze dobytčím trusem a tak je druhová rozmanitost luk zachována, někde se stav ještě zlepšuje. Ohrazení chráněných území je jen sezónní, aby nenarušilo jejich jedinečný krajinný ráz.

Miroslav Janík a Jan W. Jongepier (Bílé/Biele Karpaty 4/2005)

Príbehy, ktoré skameneli

Veď koľko významov má len ten prostý geometrický útvar, zvaný kríž? Koľko rozličných podôb! Každý z dávnych kameňov zmierenia, ktorý výtvarník Preclík našiel na mnohých miestach českej krajiny a ktorý popisuje, má iný tvar, jedinečný: to otvára široké pole pre dohady a záhady – a toto výrečné ticho znamená viac ako hocijaký uzavretý príbeh... No isté potom je, že v lese, pri vode, pri ceste, na krížnych cestách neleží náhodne obyčajný kus prírodného materiálu, ale je tam prítomná čiási stopa, dielo: ono poľudšťuje prázdnu a cudziu krajinu, jej nudnej nepretržitosti dáva rytmus, delí ju (ako láskavý sviatok rozdeľuje monotónne plynutie nezmyselného času) na intímnejšie časti a úsečky, nežné krivky a body pre oddych, útechu a zadumanie, zdôverňuje –

a známa dôvernosť zaháňa strach z priestoru i nekonečného času. Taký je zmysel psychologický. Aby sme nestratili orientáciu v temne.

A je tu zmysel estetický, keďže ide o výtvarné dielo zasadené do krajiny ako mlčanie alebo ako výkrik: tu sa čosi stalo!...Stáročiami vyblednuté zlo a vina sa v daždi, snehu a v čase a vetre a slnku premenili na insitné výtvarné dielo, ktoré trvá ako príbeh, ako krása. Netýka sa to len krížov. Povedané s Preclíkom: „Zapoměnuté a neplatné rozcestníky, mílniky, osamělé patníky, staré mostky, které stratili svou původní služebnost, ale v žádném případě neztratili nic ze své kamenné opravdovosti a výtvarné krásy.“ Patria do kultúry.

Ivan Kadlecík (Epištoly, Archa, 1992)

Trápení krajiny

Je banální skutečností, že člověk pozměňuje krajinu, ve které žije, přizpůsobuje ji svým vlastním potřebám. Je to součástí jeho civilizačního působení a nepřekročí-li to určitou míru, zvyšuje to kvalitu života.

Problém je v tom, že člověk je tvor, který s oblibou správnou míru překračuje. Ke krajině, ve které žije, se pak nechová jako k životnímu partnerovi, ale jako k bezmocné oběti. Našel si přitom spoustu hezkých slov, která mají rostoucí utrpení krajiny zakrýt.

Existuje velice tenká hranice mezi přetvářením krajiny a jejím mrzačením. Mnozí lidé ji prostě nevidí a zcela bezstarostně ji překračují. Někdy je jednoduché to poznat. Krajina má po takových zásazích podobu otevřených ran, jako je tomu po povrchové těžbě uhlí. Krabatým strupům po těchto ranách říkáme vznešeně „rekultivace“. Jindy je krajina rozryta jizvami, do kterých lijeme vřelý asfalt nekonečných a stále širších pruhů dálnic. Říkáme tomu „budování moderní infrastruktury“. Zvlášť malebná zákoutí krajiny jsme se naučili vystříhat dohola a pomocí jedů v nich systematicky paralyzujeme veškeré známky života. Výsledkem je golfové hřiště, bez něhož se vyspělá společnost v žádném případě nemůže obejít.

Nestačí nám, že krajinu jen důmyslně znásilňujeme ve jménu pokroku. Zároveň máme potřebu využívat ji v rámci reklamy. Proto automobily, jejichž provoz přírodu neskutečně devastuje, vystavujeme s oblibou na běloskvoucích plážích pod palmami, anebo je necháváme pózovat s pozadím hrdých štítů velehor. Neodolatelná kulisa nedotčené krajiny má sama lákat k ještě větší a bezuzdnější spotřebě všeho toho, čím příroda trpí. Když tímto způsobem trápenou oběť donutíme navíc k prostituci, přináší to více peněz. Čím větší množství peněz, tím více možností přesunovat se sezónně ve stále větších počtech do krajin natolik vzdálených, že jsme je ještě nestačili zničit. Také tomuto postupu říkáme velice hezky. Je součástí „zvyšování prosperity“.

Jan Keller (rukopis, 2010)

Tvář krajiny – obzory představivosti

Jsme lidé této země. Víím, že obvykle to chápeme opačně. Navykli jsme představě, že tato země náleží nám a my že s ní můžeme naložit, jak se nám namane. Můžeme jí vyrubat do hola, otrávit pesticidy, vyasfaltovat a zastavět hypermarkety a dálnicemi. Byť škodíme sebevíc, zdá se nám, že poškozujeme jen svůj majetek, k tomu majetek nevelké ceny. Nás samých že se to netýká... Doufám, že si uvědomíme, že my jsme lidé této země. Jsme s ní důvěrně spojeni. Když ničíme svou zemi, ničíme sami sebe...

Nekonečně budujeme. Jenže – šestiprudové dálnice lemované hypermarkety... to že je štěstí?

Není, a sami to víme... Přesto dál děláme, co nás k tomu přivedlo. Nic jiného si nedovedeme představit. Obzory představivosti mi dnes připadají uzavřené jako snad nikdy od dob první světové války... Zas bez přesvědčení věříme, čemu jsme dosud věřili. Zas bez nadšení konáme, co jsme dosud konali, protože nás nic jiného nenapadá... Zas je to marnost nad marnost. Jenže ani nás nenapadá nic nového. Tentokrát neumírají jen vojáci. Umírá Země a s ní my, její lidé – protože si nedovedeme představit nic jiného.

Erazim Kohák (Mosty, 6.3.2001)

Sudkova fotografie krajiny není jenom obraz

Byl jsem jednou...u pana Sudka. Odcházeli jsme z jeho ateliéru společně... Zamykal, obhlédl oblohu a já jsem se jen tak zeptal: „Kam vlastně jdete, pane Sudek?“ „Ale na Petřín, já tam mám motiv,“ odpověděl. A já žasnul. To bylo nejakých třicet let potom, co se nastěhoval na Újezd, ještě víc roků znal Petřín a pořád tam měl – motiv.

Musím se hned odvážit říci, že u pana Sudka „mít tam motiv“ neznamenal vracet se k náhodnosti, která šikovně fotografována, dala by takzvaný zajímavý snímek. Sudkův motiv byl souznením jeho nálady – s náladou té cesty, která se po dešti leskla vzhůru travinami Seminářské zahrady, nebo stejně tak v mladých, pokroucených ovocných sadech tam, za nimiž čněly nahoře věže katedrály jednoho našeho období dějin a dole se klenula barokní kopule docela jiného, všechno v jednom obraze...

Sudkovy fotografie nejsou jenom obrazy,...ale také jeho poznání, řešení, vidění a vědění...

Zdeněk Kirschner (In: Michal Bartoš (ed.). Krajinou pochybností, Sb. úvah z EDO, Olomouc, 2007)

Dom a strom v krajine

Na našich dedinách takmer nevidíte dom, gazdovstvo alebo kostolík bez ozdobného či ovocného stromu. Nezabudnem na krásne staré stromy, ktoré stoja vedľa dreveného artikulárneho kostola v Hronseku, alebo pri kostole v Granč-Petrovciach neďaleko Spišského hradu. Strom síce môže stáť celkom dobre sám (lipa na rázcestí alebo hruška v širom poli), ale bolo by takmer neprirodzené, keby dom stál osamotený, bez stromu. Strom prináša ošoh, aj keď nenesie ovocie, alebo

sa s jeho drevom nepočíta v budúcnosti. Dom ho citovo potrebuje, má v ňom citovú oporu, získava ním lyrizmus, ako nevyhnutný doplnok ľudského diela, bez ktorého by bol náš život bezútešný.

Takou cennou zeleňou sú aj početné parky, založené už dávnejšie pri kaštieloch v rozličných krajoch Slovenska. Keby nejestvovala táto vegetácia, boli by celé časti južného Slovenska vyprahnutou, nudnou rovinou, ktorú krášlia len aleje krásnych starých orechov... Zeleň je vzácna hodnota a nezískava sa ľahko a rýchlo, lebo stromy rastú oveľa pomalšie, ako domy...

J.E. Koula (Pozerám sa na architektúru, SFVU, 1965)

Slovensko, jeho regióny a kultúrne dedičstvo

My, domáci, občas hodnotíme a porovnávame úroveň kultúrneho dedičstva na Slovensku s inými krajinami. Hovorí sa, že najobjektívnejším odzrkadlením krajiny, v ktorej človek žije, sú pohľady návštevníkov z cudziny. O umeleckých pamiatkach Slovenska sme sa nedozvedeli nič zaznávajúce. Ani od tých, ktorí pochádzajú z Íle de France, Toskánska, či Viedne, teda tých častí Európy, kde sa rodilo a tvorilo novátorské umenie gotiky, renesancie či baroka. Slovensko je pre nich fascinujúca časť Európy, kde umelecké dedičstvo má dramaticky rozdielne prejavy, často už vo vzdialenosti pár kilometrov medzi dvoma obcami či mestami, dokonca medzi jednotlivými stavbami... V tejto krajine bol pre každého nablízku niekto iný, čo ľudia dávnejších storočí vnímali s obohacujúcou samozrejmou... Každý doklad kultúrneho dedičstva, hodný našej pozornosti, má svoje korene spojené s konkrétnym priestorom...

Peter Kresánek (Ilustr. encyklopédia pamiatok – Slovensko, 2009)

Na postati

V bohato štruktúrovanej slovenskej krajine sa ľudová architektúra vyvíjala viac ako pol druhá tisícročia – veľkomoravské rekonštrukcie dokazujú pozoruhodné štádium vývoja. Okrem toho charakteristická forma slovenského trojpriestorového domu – taká jednoduchá forma – poskytla bohatú možnosť variácií, ktorej šírku si na takom malom území ani neuvedomujeme, a ktorej príčiny sú zakliate jednak v geomorfologickej členitosti Slovenska, ale aj vo feudálnom pripútaní človeka k regiónu (hoci sme v minulosti mali aj mnohé cestovateľské zamestnania)...

Nazdávam sa, že predovšetkým malebnosť krajiny bola príčinou veľkého výtvarného potenciálu slovenského národa – prostredie formuje – veď výšivky, kroje, tance i architektúra to dokazujú...

Jana Krivošová (Projekt, 1/1994)

Technické pamiatky – záchrana a využitie

Skúsenosti potvrdzujú, že náš národ nikdy nevynikal snahou ceníť si a uchovávať významné hodnoty svojej histórie. V oblasti techniky, ktorá je a zostane kľúčovým meradlom vyspelosti národa, je uvedená črta národného charakteru azda najvypuklejšia. Z laického pohľadu na dejiny techniky sme si preto vyslúžili dehonestujúce „omen“ apriorne netechnického národa. To, že v mnohých odboroch techniky nedávnych stáročí sme patrili medzi významné etnikum sa azda práve z tejto nevedomosti zamlčovalo. Kto u nás vie, že „Hronecký metalurgický komplex“ s prevádzkami v Hronci, Troch Vodách a Osrblí vyrábal strojné súčiastky a valcované koľajnice už v 18. storočí a bol jedným z najvyspelejších v Európe? Vie sa, koľko vzácnych technologických zariadení sa u nás pri asanáciách pochovalo v zemi, alebo skončilo v „Kovošrote“? ...Išlo o pamiatky, ktorých historická hodnota je pre ich jedinečnosť a neopakovateľnosť obrovská. V hodine dvanástej sa zásluhou občianskej iniciatívy podarilo zachrániť pred priamou likvidáciou prvú železničnú stanicu v Bratislave (už bol vydaný asanačný príkaz), časť lesnej železnice v Čiernom Balogu, areál vodnej elektrárne v Lubochni, či monolit odlievaného mosta cez Hron z roku 1811. Zásluhou nadšených dobrovoľníkov a vedenia Správy východnej dráhy vznikol Pamätník železničnej dopravy v Bratislave...

Ladislav Križan (In: M. Huba a kol., HŠK, MV SZOPK, 1988)

Čriepky zo slovenskej krajiny

Rodičia a ich rodné miesta. Moji rodičia milovali folklór, a keďže boli každý odinakiaľ, ich repertoár bol zo všetkých kútov Slovenska. Mama, Záhoračka z Malaciek, sa narodila v Gajaroch. Otec, po rodičoch Lipták, uzrel svetlo sveta v Staškove na Kysuciach.

Rodný Turiec. Narodila som sa v Martine. V Turčianskej záhradke, a som na to patrične hrdá. Veď tu sa v minulých storočiach písala naša - rozumej slovenská - história. Na Národnom cintoríne odpočívajú naši najväčší duchovia. Spisovatelia, básnici, výtvarníci, národovci... Mala som vždy tú výsadu, že ma na tomto pamätnom mieste sprevádzala osobnosť najpovolanejšia, pani Naďa Hejná – Pietorová, najbližšia priateľka mojich rodičov. Naďa Hejná bola vnučkou a dcérou významných slovenských osobností – Ambra a Miloša Pietora a mnohých slávnych, ktorí na cintoríne ležia, osobne poznala. Milujem pohľad na Krivánsku Malú Fatru i na Martinské hole. Chodili sme tam s rodičmi na prechádzky, na holiach stála aj legendárna divadelná chata.

Za živa v Bystrici... Hneď po mojom rodisku mi je najbližšia Banská Bystrica a v nej prekrásne lúky pod Urpínom. Tam ma rodičia zväčša „odložili“ na prázdniny. S tetou a ujom sme chodievali často na výlety. Vďaka nim som prežívala detstvo ako dedinčanka, v lone prírody.

Iné krásne miesta. Čím som staršia, tým intenzívnejšie vnímam, koľko je ešte krásnych miest na Slovensku, ktoré málo poznám. Rada spoznávam cudzie krajiny, i tie exotické, ale čoraz častejšie si hovorím, že je to hanba nepoznať svoju vlasť. Okrem Turca a okolia Banskej Bystrice milujem i drsnú kysuckú a oravskú prírodu a krajinu, či Liptov, ale i borovicové lesy rodného Záhoria mojej mamy. A nesmiem zabudnúť na Veporské vrchy v Slovenskom rudohorí. Z našej tamojšej krásnej drevenice je úžasný pohľad na majestátny Vepor i na celý šírý svet.

Ohrozené Tatry. Pre investorov zrejme spočíva hodnota Tatier predovšetkým v lukratívnych stavebných pozemkoch, preto vždy budú vyvíjať tlak na ďalšiu urbanizáciu. Pre návštevníkov a turistov však najväčšia hodnota Tatier spočíva v (takmer) panenskej prírode. Ide teda skôr o to, koho tlaku podľahneme. Mne sa zdá najlogickejšie, ak sa (citlivá a rozumná) urbanizácia bude týkať predovšetkým podtatranských obcí. A ešte viac sa prihovám za rekonštrukciu a využitie už jestvujúcich historických budov. Z takeého riešenia by mali najväčší ošoh nielen turisti, ale aj samotní obyvatelia regiónu.

Ťažko skúšaná Bratislava. Bratislava je oveľa menšia a snáď i zraniteľnejšia ako Praha. Preto aj tlak investorov na lukratívne územia je tu „ničivejší“ ako v Prahe. Netrúfam si porovnávať, ale

mám pocit, že v Bratislave chýbajú pravidlá, ktoré by sa aj dodržiavali. Napríklad neschopnosť vyrovnať sa s nelegálnymi stavbami je priam absurdná...

Zuzana Kronerová (rukopis, 2009)

Bílá hora

Osmého listopadu šestnáct set dvacet u letohrádku Hvězda na Bílé hoře zůstal poslední praporec vojsk Království českého, moravský praporec Šlikův. U zdi letohrádku padl do posledního muže.

Píseň nazvaná Poslední Moravan (úryvek).

Pod bílou zdí
má bláto
barvu perleťovou
a zvony odletěly
za větrem do Říma
Obzor se rdí
můj táto
hanbou šarlatovou
Už jsme tu osaměli
z kříže se nesnímá...

Karel Kryl (In: Kniška Karla Kryla, Mladá Fronta, 1990)

Historické štruktúry dopravy – úzkorozchodné železničky

V oblasti záchrany úzkorozchodných železníc na pôvodnom mieste veľký kus práce odviedlo Kysucké múzeum v Čadci, ktoré za pomoci nadšencov uviedlo do prevádzkyschopného stavu úvražťový úsek bývalej Zakamenskej lesnej železnice medzi Vychylovkou a Tanečníkom v rámci Múzea kysuckej dediny. Cenná zbierka tratí, úzkorozchodných vozidiel a ďalšej techniky v prevádzkyschopnom stave sa zachovala v rámci Čiernobalockej lesnej železnice, a najmä v prípade expozície na Čiernom Balogu. Ďalší depozitár úzkorozchodných železníc sa vďaka nadšencom podarilo vybudovať v Štiavničke pri Podbrezovej. V Banskej Štiavnici pamiatky tohto druhu spravuje Slovenské banské múzeum. Ďalšie sa nachádzajú v rámci Agrokomplexu v Nitre a v Liptovskom Hrádku.

Juraj Kubáček (In: M. Huba a kol., HŠK, MV SZOPK, 1988)

Iniciatíva zdola

Iniciatívou zdola, v prostredí ekologických občianskych ochranárskych aktivít, sa prvýkrát objavilo syntetické environmentálne chápanie architektúry ako integrálnej súčasti životného prostredia. Od polovice 70. rokov 20. storočia to bolo moderné ochranárstvo prírody a krajiny so svojim globálnym systémovým prístupom. Amatérske (v zmysle angažovanej odbornej nadinštitucionálnosti) ochranárstvo veľmi rýchlo, najmä v konkrétnej činnosti, rozpracovalo systémovú teóriu historických štruktúr krajiny, v ktorej sa objavila logika vnútorných (i historických) vzťahov, najmä perspektívy nových významov pôvodných prvkov v nových podmienkach... Súčasťou ekologického občianskeho hnutia sa stala nielen aktivizácia proti vzniku novej architektúry, ale najmä aktívna pozitívna iniciatíva na záchranu a obnovu starých, neudržiavaných, resp. zánikom ohrozených historických stavebných štruktúr v krajine...

Magda Kvasnicová (ŽP, 3/2009)

Krajina ako obeť

Súčasný stav slovenskej krajiny lapidárne dokumentuje a prezentuje vývoj spoločnosti, jej ekonomickú silu a štruktúru, jej hodnotový systém. Zo systému, preferujúceho tradičnú schému primárneho, sekundárneho a terciérneho sektoru vyplývala aj hodnotová štruktúra a kategorizácia sídelnej siete. Krajina sa stala už len pozadím. Pritom práve v nej sa celý proces realizoval, na jej kvalitatívne najhodnotnejšie prvky mal výrazný negatívny a regresívny dopad...

Mária Kozová (Krajina, človek, kultúra, SAŽP, Banská Bystrica, 2001)

Harmonická kulturní krajina

Kulturní krajina je harmonická, jsou-li v ní v souladu přírodní krajinné prvky s prvky do různé míry změněnými, resp. vytvořenými člověkem. V harmonické kulturní krajině jsou plochy destabilizovaných ekosystémů (pole, intenzivní louky a pastviny, hospodářské lesy, sídla) vyváženy plochami ekologicky stabilnějšími přirozenými a přírodě blízkými ekosystémy. Taková krajina je dobrým domovem nejen lidí, ale i rostlin a živočichů, žijících v rozmanitých společenstvech, propojených složitou sítí vzájemných vazeb a vztahů. Antropogenní vlivy v harmonické kulturní krajině nesmí překročit únosnou mez, jinak by přestala být nejen trvale užitnou, ale i psychicky libou...

Jan Lacina, Antonín Buček (TNZ, 2001)

Příběh krajiny a krajina jako příběh

V příběhu krajiny je něco navíc, něco, co nemůžeme vytěžit z experimentů, z pozorování nebo z dotazníků. Jako by se spojila všechna data a příběh nabral svůj směr, data dostala svůj smysl v prostoru a čase krajiny. Kulturní evropská krajina a její příběhy však otevírají, jak se domníváme, velmi současnou otázku: co je to poznání krajiny?...

Příběh krajiny a krajina jako příběh ukazuje cestu k pochopení krajiny. Ukazuje mnoho orientačních bodů v krajině, dává jí smysl, směr, vkládá do ní čas člověka a umožňuje něco více než jí popsat a poznat, umožňuje jí pochopit jako něco přesahujícího život jedince i generací...

Miloslav Lapka, Eva Cudlínová (TNZ, 2001)

Pohľad z Poludnice

Rozpadnuté salaše so stopami sekier
medzi lopúchmi,
vonkajšie i vnútorné pohyby zabudnuté
a telo obrátené naruby,
sliznicami von.

Kostry roztrhané,
neovládnuté
lesy prevrátené buldozérmi,
nájomné vrátené do obehu,
železnice spevnené kostrami.

Hmýrenie havranov v kalovej nádrži,
tma zostupuje z dolín Parichvost a Vreče,
snehové frézy na diaľnici,
v prstoch potrhané vlásoknice.

Lipy a žlté
kosačky, humná, štvorce textilky,
miestne rozhlas a silážne veže,
lyžiarske vleky
v lete
i ovce zaviaznuté v močiari...

a nad tým ďaleké, zvonku osvetlené
dediny, križovatky, teplárne, línie stožiarov,
pahorky, predhoria, biely film metelice,
vrstvy atmosféry, ionosféry, magnetosféry,
kostná čerň, posun v spektre:
rozostupy upravené na predpaženie.

Ivan Laučík (Básne, LCA Levice, 2004)

Láska ke krajině?

Dnes je o své lásce ke krajině přesvědčen kdekdo. Zkuste najít člověka, který by připustil, že krajinu a přírodu nemá rád. Po celá léta, po která provádíme sociologické výskumy, týkající se vztahu lidí ke krajině, jsme se vlastně s takovým vyjádřením nesetkali. Láska k přírodě a ke krajině se stala závaznou hodnotou, podobně jako třeba láska k pravdě nebo láska k dětem...

Sotva však lze uvěřit tvrzením o všeobecně přítomné lásce ke krajině. Stav dnešní krajiny nesvědčí o tom, že by byla objektem citu, který si zasluhuje takové označení. Jde patrně o nedorozumění, které známe i jinak ze života. Lásku zaměňujeme s potřebou, s reakcí na nedostatek. Jak je to vlastně se vztahem dnešních lidí ke krajině? Do jaké míry a do kterých skupin obyvatelstva pronikla láska ke krajině?...

Hana Librová (Láska ke krajině? Blok, Brno, 1988)

Duma o krajine slovenskej

Každá krajina v príslušnom podnebnom pásme má svoje zákonitosti, atribúty, zvláštnosti. Slovensko má vzácny dar, keďže od subtropických enkláv na svahoch Devínskej Kobyly má spektrum prírodných hodnôt až po končiare a rokliny Vysokých Tatier so zrkadliacimi sa plesami, pamiatkami na dávne ľadovce. Územia hrboľatého severu sa od chrbtov hôr a dolín smerom k Žitnému ostrovu povystierajú do úrodných polí a nív. Početné minerálne a termálne pramene vyvierajú na mnohých miestach, mnohé ešte zaiste driemu pod povrchom. Krasové vody a klíma vytvorili v podzemí nielen kvapľové unikáty, ale aj ojedinelú chladnú nádheru ľadových jaskýň a jám ...

Žiaľ, chlad sa dostáva do našich sŕdc, do našich rozhodnutí. Mnoho podnikavcov, investorov a staviteľov začalo svojimi robustnými produktmi zaplňať krajinu, jej krásy viac a viac podliehajú devastácii. Čoraz ďalej, až do najvyšších polôh, rozrastá sa špecifický slovenský mor, konca mu nedovidiť. Má sofistikovanú podobu, hovoríme mu hospodársky rast, investície, priemyselné parky, mnohokrát však ide o korupciu tak na komunálnej úrovni, ako aj v orgánoch štátnej správy. Nie sú to iba estetické dopady na krajinu, no predovšetkým vplyvy útočiace na jej podstatu. Na miestach hustých lesov sú holiny, cez niekdajšie úkryty zvere vedú široké lesné cesty, na miestach predošlých zväžnic sú jarky a výmole. Parky sú nahrádzané parkoviskami, lúky, trávniky pohltit betón a asfalt, rozľahlé plochy budov vyžarujú nežiaduce teplo ...

Máme síce nádej, že krajina sa nakoniec ako-tak pozviecha, prežije doráňaná a zjazvená. Aký ošoh bude mať zo zbedačenej krajiny človek, možno iba predvídať. Srdcia mnohých z nás sú však smutné a doráňané týmto stavom už dnes ...

Jaroslav Liptay (rukopis)

Ochrana krajinného rázu

Protože ochrana stávajícího krajinného rázu bude mít vždy mírně konzervativní charakter, je nutno zvážit, do jaké míry a kde je toto omezení možné a reálné. Míra ochrany se tak v této fázi nenápadně mění z rozhodnutí odborného na rozhodnutí odborně-politické. Je třeba si uvědomit, že vzhledem k tomu, že krajinný ráz je hodnota ryze lidská a společenská (srně je přece krása

krajiny celkem jedno, případně vidí krásu jinde), je podstatné, jak mnoho nám na rázovitosti naší krajiny záleží a jaké představy o své vlasti máme.

Jiří Lůw, (TNZ, 2001)

Krajina a její diverzita v proměnách času

Jednou z palčivých otázek dnešní doby je vliv lidské činnosti na krajinu, jehož negativní trend stále stoupá a budí odpor nejen u přírodovědců, ale i v širší veřejnosti. V praxi to znamená, že se stále silněji potlačují přírodní složky krajiny a v důsledku toho klesá krajinná rozmanitost – diverzita a tím i estetická hodnota krajiny... Naše současné hospodaření v krajině se vyznačuje odstraňováním trvalé funkční vegetace a soustavnou dehydratací (odvodněním) krajiny. Tím likvidujeme autoregulační schopnosti krajiny, převádíme ji na fyzikální systém... Naším cílem by měla být krajina využívána člověkem na principech dlouhodobě fungujících ekosystémů...

Vojen Ložek (TNZ, 2001)

Krajina

Lesy, pole a louky, řeky a rybníky, nížiny i pahorkatiny, města, vesnice, šňůry cest a silnic. Tam všude žijí lidé. Mají k sobě blízko – mezi nimi je jen krajina. Krajina milá, přívětivá a uklidňující. Krajina v lidských měřících.

Naše krajina nemá bezbřehé lesní masívy, nezná pole jdoucí od obzoru k obzoru ani vodní toky rozlévající sa do kilometrových šíří. Je umírněná – a přesto monumentální.

V rozmanitosti a harmonii spočívá její monumentalita, ve vzácné souhře přírodních možností a lidských potřeb.

Miroslav Martiš a Jan Šolc (Země, krajina, člověk, Horizont, 1977)

Kulturně-historická východiska postojů ke krajině

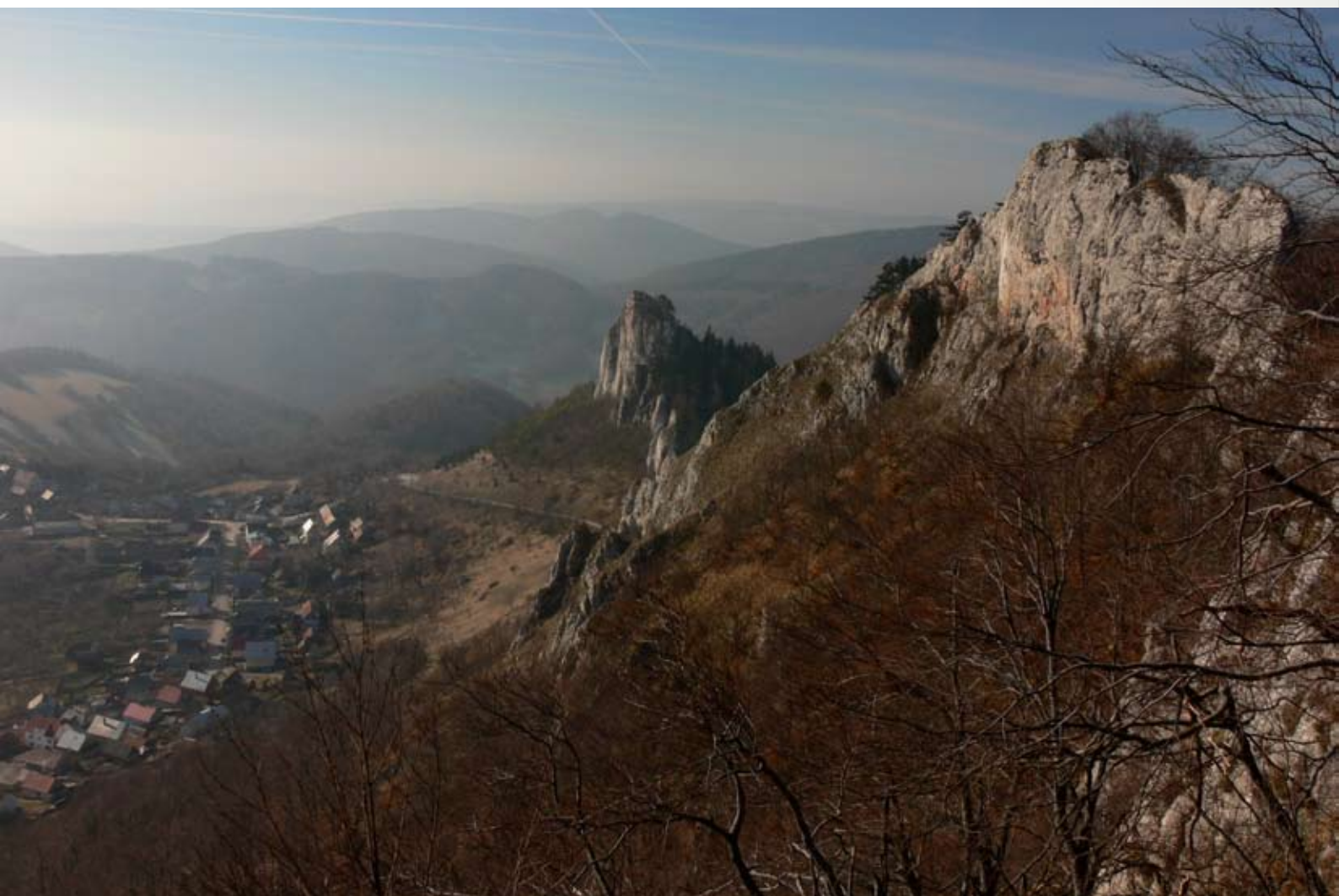
Sjednocující se Evropa stojí před rozhodnutím, zda uzná tradiční kulturní krajinu za součást národního bohatství a kulturního dědictví a zda dá přednost buď její nákladné údržbě, nebo spontánní volné přírodě-divočině ledem ležících ploch. Je to volba s dalekosáhlými politickými a ekonomickými důsledky, protože tradiční kulturní krajiny nemohou do budoucna přežít bez značně nákladné nadstandardní péče. Taková péče uskutečňována celoplošně by byla příliš nákladná i pro ty nejbohatší evropské státy, a proto nezbývá než se soustředit na praktické otázky, kde a kolik z tradičních kulturních krajin bude účelné a možné uchovat s ohledem na potřeby dnešních a zítřejších uživatelů krajiny, a to v první radě jejich údržbářů – trvalých obyvatel. Bude-li tento úkol řešen s respektem k evropským kulturním tradicím, není žádný důvod, aby krajiny zítřka nebyly lepší nežli dnešní, nebo včerejší. Je to otázka úcty k převzatému kulturnímu dědictví, otázka naší schopnosti evropskou kulturu organicky rozvíjet, otázka naší volby...

Igor Míchal (TNZ, 2001)

Kultúrno-historická a spoločenská topografia sídiel a krajiny

Stav krajiny a spoločnosti boli hlavným dôvodom a podnetom pre vznik kultúrno-historickej a spoločenskej topografie (KHST) – ide o proces systematickej identifikácie zdrojov, vecí, procesov, javov a udalostí v území/krajine, postavený na občianskom princípe, multi-sektorovom a interdisciplinárnom prístupe, na komplexnom vyhodnocovaní, uchovávaní a širokom spoločenskom uplatnení získaných poznatkov pre rozvoj komunity, sídla či regiónu, s cieľom dosahovať a obnovovať kontinuitu a udržateľnosť procesov miestneho a regionálneho rozvoja. KHST sleduje ochranu a zachovanie historických hodnôt a javov v harmónii so štruktúrami životného prostredia. Vychádza zo základnej tézy, že zachovanie rozmanitosti života na Zemi je z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja nemožné bez ochrany a zachovania jeho kultúrnej a spoločenskej rozmanitosti a kultúrnej identity...

Marián Minarovič (In: Monografia kultúrno-historickej a spoločenskej topografie Mikroregiónu Zdroje Bielych Karpát, REC Slovensko, GgÚ SAV, Bratislava 2008)

Bielokarpatské a iné stretnutia v krajine a s krajinou

Bielokarpatské stretnutia, či už pri kosení lúk, alebo na rokovaníach za okrúhlymi stolmi, vždy prinášali živé diskusie o ľuďoch a ich spôsobe života v tejto jedinečnej krajine. Prístupy sa podľa doby menili – z pohľadu jedného štátu, cez úrovne dvoch nových štátov, až po súčasný prístup

zjednocujúcej sa Európy. Európy, ktorej záleží na hodnotách - na zachovávaní kultúrneho dedičstva, na vytvorení práva obyvateľov užívať krajinu vysokej kvality, na upevňovaní európskej identity v podobe zabezpečenia kvality a rozmanitosti jej jednotlivých území. Neopakovateľná krása bielokarpatskej krajiny, zložená z mozaiky sadov, línií stromov, lúk, lesov, typickej architektúry usadlostí, ale aj znalostí starousadlíkov i novátorských myšlienok nových trvalých či občasných obyvateľov, bola obrovským vstupným potenciálom pri úvahách ako ďalej. Bol to jeden z našich prvých regiónov, kde sa začalo „stále niečo diať“ v praktickom naplňaní princípov trvalo udržateľného spôsobu života. Spoločným mottom všetkých 10-tich ročníkov bielokarpatských konferencií bola spolupráca. Pestré zloženie prednášajúcich a príspevkov zo síce rôznorodých, ale logicky súvisiacich tematických oblastí ako: krajina - ľudia - hospodárenie - vzájomná cezhraničná spolupráca, bol rámec, ktorý upriamil pozornosť všetkých zúčastnených na jeden spoločný cieľ... Snaha o využitie vlastných zdrojov, posilňovanie domácich kapacít a rozvojové aktivity iniciované zvnútra boli zamerané na zhodnotenie kvalít miestneho prostredia a na vytvorenie podmienok pre miestny a regionálny rozvoj podporujúci miestne špecifiká, miestne produkty, miestne tradície...

Nadalej vhodne využívať potenciál miestnej krajiny Bielych Karpát i ďalších typických kútov Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska a pokračovať v ďalšom rozvoji územia, založenom na jeho bohatej kultúre, na výnimočnej histórii, na zachovaní krajinného rázu a podpore genia loci si bude vždy vyžadovať ľudí s porozumením a citom pre starostlivosť o kultúrnu krajinu. Želám tomuto kraju, aby zostal čarovným. Aby naň ľudia nezabudli, aby ho neopustili, aby sa naďalej oň starali. Želám ľuďom, aby i v dnešnej uponáhľanej globalizovanej dobe s bleskurýchlou komunikáciou a šialenou záplavou informácií zostali nohami na zemi, s prácou v sade, s kosou na lúke a zdravým rozumom v hrsti!

Paolína Mišíková (Zb. z 10. BK, 2009)

Industriálne dedičstvo v krajine

Keďže územie Slovenska sa nachádza na križovatke starých európskych ciest a na dotyku viacerých kultúr a etnických spoločenstiev v centrálnej časti Európy, stalo sa krajinou s rozvinutou kultúrou a vyspelou technikou. Technické diela, objavy a vynálezy sú súčasťou európskeho kultúrneho dedičstva a v niektorých odvetviach predstavujú vrchol súdobého technického pokroku vo svete. Príkladom je rozvoj a produkcia stredovekého i novovekého baníctva, hutníctva a ďalších nadväzujúcich odvetví výroby a techniky, ktoré dosiahli viaceré svetové a európske prvenstvá a vytvorili unikátne technické diela...

Predovšetkým výrobné pamiatky sa po strate úžitkovej funkcie pociťujú ako zbytočná záťaž, ktorá buď chátra, alebo sa radikálne modernizuje. Aj po zániku strojového vybavenia sú však cennými dokumentmi vývoja industriálnej architektúry. Preto sa technické pamiatky chránia v rámci múzeí v prírode, ale predovšetkým na mieste ich vzniku. Obnovujú a sprístupňujú sa širokej verejnosti ako stopy civilizačného vývoja a medzníky minulosti. V rámci rozvoja kultúrnej turistiky sa prezentujú aj pred ostatným svetom...

Ladislav Mlynka a Daniel Kollár KS 3-4/2008

Město – příroda – krajina

Města by měla být kompaktnější, měla by mít co nejvíc kvalitní a chráněné zeleně. Například snahy vyjmout intravilány – zastavěná území obcí – z působnosti ochrany přírody jsou úplně

zvrhlé. Ekologie města je strašně zajímavá. Jsou města, ve kterých se volně vyskytují chráněné rostliny a živočichové a já jsem přesvědčen, že soužití měst a přírody je perspektivní...

“Divočina“ znamená přírodu bez jakéhokoli zásahu, a to už dnes není možné nikde na světě. Přenáší se znečištění ovzduší, ale i sloučeniny dusíku, které obohacují půdu, mění její složení a charakter. Pak jsou tady vlivy změny klimatu a klima taky nepřímo ovlivňuje ekosystémy. Navíc je problematické, co do té „pravé“ přírody patří a co ne. Jsou rezervace, které se zbavují přirozených dřevin, aby se zachovaly ekosystémy vytvořené člověkem. Například v Bílých Karpatech byly na velkých plochách po staletí jednosečné louky. Vytvořila se na nich nesmírně zajímavá společenstva orchidejových rostlin. Kdyby se to nechalo “přirozenému“ vývoji, vznikne postupně les a tato vzácná společenstva by zanikla...

Bedřich Moldan (In: Jiří Papoušek: Hovory o ekologii, Portál, 2000)

Obnova venkovských sídel a krajiny

Přemýšlel jsem, mám li co říci k obnově venkovských sídel a krajiny, tedy k lokálním a regionálním záležitostem, když se podstatně víc snažím věnovat globálním problémům a trendům. Lokální a globální záležitosti a zájmy však nejsou v takovém rozporu, jak by se na první pohled mohlo zdát... Podle amerického futurologa Alvina Toflera v nastupující postindustriální éře dojde mimo jiné k dekoncentraci výroby a výrobních procesů, k renesanci zmyslu pro míru (“malé je krásné”), k částečné dekoncentraci osídlení i k decentralizaci moci... Na jedné straně tu máme proces globalizace, na druhé straně však vidíme, jak sílí zdánlivě protichůdný proces – decentralizace, či prosazování subsidiarity (ať je všechno řešeno na té nejnižší úrovni, na které je to možné). Nejenom národní státy, ale i regiony se hlásí o své místo na slunci...

Težko se nám bude obnovovat život v regionech, budou li u nás pokračovat... současné nepříznivé trendy – vyliďňování venkovských a příhraničních oblastí, rušení spojů veřejné dopravy, úbytek pracovních příležitostí... Nejspíše by bylo nošením dříví do lesa připomínat, že zemědělství nemá jen funkci produkční, ale i sociální (zaměstnanost) a ekologickou (fungující krajina, která je předpo-

kladem pro rozvoj v současnosti nejsilnějšího světového odvětví – turistického ruchu a rekreace).

Snad mi budete tolerovat, že jsem si neodpustil takovéto “globální zarámování” obnovy venkovských sídel a krajiny.

Pavel Nováček (Zb. z 5. BK, STUŽ BK, Mikušovce, 1997)

Úspěšná tvorba krajiny

V zemích, jež po staletí či dokonce po tisíciletí intenzivně poznamenávalo zemědělsko-lesnicko-pastevecké obhospodařování, získali některé krajinné systémy, i od základu kulturně pozměněné, novou ekologickou stabilitu, podmíněnou a udržovanou činností člověka. Většina jejich ekosystémů, jakkoliv druhotných, má přirozený nebo přírodě blízký charakter a zároveň umožňuje vysoké, racionální a trvale udržitelné využívání přírodních zdrojů.

Příklady takových oblastí by měly být studovány a udržovány jako modelové a experimentální objekty výzkumu dynamiky krajinných systémů, jejich obhospodařování a ochrany... Jako příklad “polidštěné”, člověkem ekologicky citlivě upravené krajiny může sloužit jižní část Třeboňské pánve... Možno konstatovat, že je to příklad krajiny, kde dlouhodobý civilizační proces zvýšil jak produktivitu původních a pozmeněných ekosystémů, tak obytnou a estetickou funkci prostředí a zároveň umožnil ustálení sekundární ekologické rovnováhy...

Historické zásahy do krajiny tu mohou i dnes sloužit jako příklad rozumného přetváření marginální krajiny v ...prostředí zároveň ekonomicky produkční, ekologicky vyvážené, pohodově obytné a esteticky působivé, kde se člověk fyzicky i psychicky uvolňuje...

Eliška Nováková, Václav Valtr (In: Česká etnoekologie, Cargo Publishers, 1999)

Nižná Myšľa a okolie – slovenské Mykény

Polná cesta od Koscelka do Nižnej Myšle vedie brodom cez Olšavu, cez miesto nazývané dringáč, kde kedysi stávala konská prepravná stanica a neskôr horáreň. Cesta je dodnes tá, po ktorej kráčali už ľudia v dávnom praveku. Kedysi bola vyložená riečnymi kameňmi, a podľa toho dostala pomenovanie komunikácia aj brod. Deringal, čiže hrkotal sa po nej nejednu kúpecký či sedliacky povoz. Po krátkom stúpaní sa cesta vyšplhá na temeno vyvýšeniny Várhegy a ďalej vedie úvozom v spraši, ktorý po stáročia vyhlbili kolesá vozov a dažďová voda. Po ľavej strane cesty sa na desiatich hektároch rozkladá najznámejšia nižnomyšlianska archeologická lokalita – zaniknutá opevnená osada z doby bronzovej. Tam by sa mala rozprestierať časť archeologického skanzenu s niekoľkými domami postavenými pôvodnými technikami, na miestach, kde pred 3500 rokmi skutočne príbytky stáli. Počíta sa aj s čiastočnou obnovou opevnenia osady, s preskúmaním a vyčistením priekop a znovupostavením vstupnej drevenokamennej brány. Zámer je to azda veľkorysý, no ako trvalý pamätník dávnovekých dejín by sa mal zrealizovať

Ladislav Olexa (SAV, 2003)

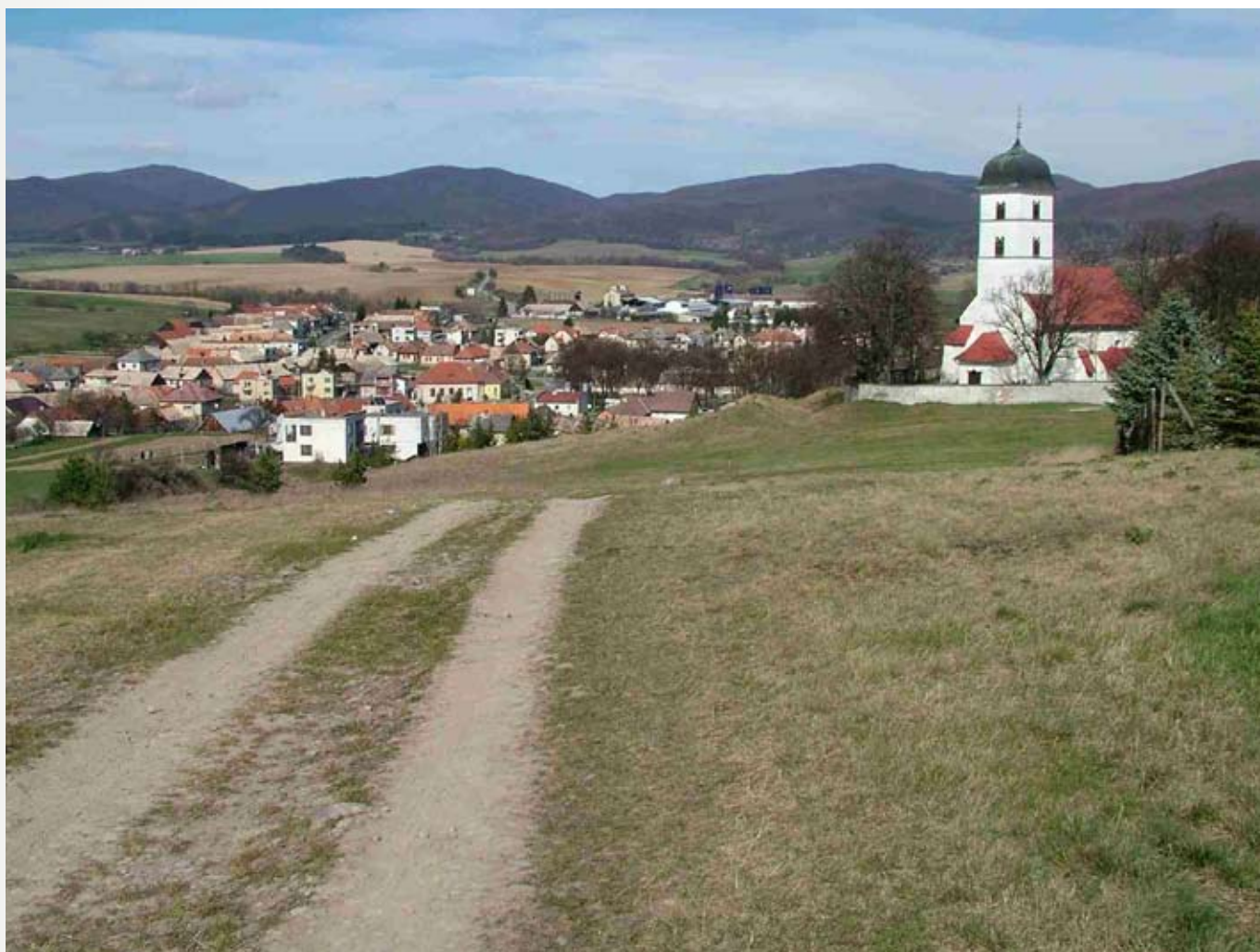
Krajina a jej vnímanie

Všeobecne sa krajina definuje ako časť zemskeho povrchu, ktorý je vnímaný človekom. Toto spojenie človeka s jeho okolím je pre definíciu krajiny podstatné. Krajinu primárne tvorí jej materiálno-energetický fundament, jej objekty – vrchy, kotliny, nížiny, ale i lesy, háje, stromy okolo potokov, lúky i polia s obilím a ďalšími plodinami, ktoré pestuje človek. Sú to aj diela človeka: sídla, cesty, domy so záhradami, kde človek býva, gazduje, ale aj oddychuje. Zemský fundament nás živí, ale musíme ho poznať, pochopiť a zabezpečiť jeho fungovanie. Krajina je však viac ako zemský povrch, pôda, voda, biotický svet, hory, sídla. Vnímame ju cez jej vzhľad, obraz krajiny, ktorý obyčajne špecifikuje charakteristická črta, dominanta, kopec, kostol, hrádok, hrad, hory Javoria, vartovka v Krupine...

Prirodzene, môj prvý kontakt s krajinou bol v rodnej Sáse v Pliešovskej kotline, v dedine s románskym kostolom na vršku, zblízka aj zďaleka vnímanou typickou ladovskou scenériou vidie-

ka. Dominanty výrazne formujú vnem krajiny. Ich poznanie však rozširuje percepciu krajiny, pokoru a úctu, odкрýva tajomstvá histórie a života až po súčasnosť. Príťažlivosť dominant v krajine je aj o našom vzťahu k nim, k ich viditeľnosti a dohľadnosti. Motivuje organizovať spoločnosť a usporiadať krajinu aj v estetickej harmónii. Aj pre vnem Vysokých Tatier z ich predpolia môžeme hľadať harmonickú vzdialenosť. Obraz krajiny však vnímané z reálnej pozície pozorovateľa a naše vnímanie a poznanie je obmedzené. Ak chceme krajinu poznať a usporiadať, musíme ju priestorovo identifikovať a analyzovať. Vhodným nástrojom sú letecké a satelitné snímky. Google Earth je v tomto zmysle akousi „čiernou skrinkou“ aj pre krajinu. Umožňuje objekty krajiny diferencovať, analyzovať, ale aj spájať. Jednak v kontexte poznatkov o materiálno-energetickom systéme, ale aj podľa percepcie jeho estetického a duchovného rozmeru. Táto integrácia poznatkov a koherencia objektov prispieva k poznaniu a riadeniu fenoménu s názvom krajina.

Ján Oľahel' (rukopis, 2010)

S revitalizáciou krajiny aj obnova remesiel

Súčasťou Environmentálneho akčného plánu pre strednú a východnú Európu... je u nás zatiaľ najmä dobrovoľnými ekologickými organizáciami už niekoľko rokov uskutočňovaná revitalizácia krajiny a vidieckych sídiel. Jej cieľom je rekonštrukcia prirodzených, nekonfrontačných, harmonických vzťahov prírody, sídla a človeka, v čom nesporne významné miesto majú i alternatívne spôsoby hospodárenia a výroby...

Jarmila Paličková (PS I-II, 1994)

Štiavnica bude naša

Sme nad mestom. Nový zámok na nás každé ráno máva zástavou bielych múrov. Pod nami strechy a tak, ako by to malo byť všade, pomalé vtekanie zelene do mesta: domy a stromy sa len postupne prelínajú. Príroda nie je oddelená novovekými hradbami skladov a tovární. Vľavo v diaľke svieti jazva nového sídliska, tak potrebného, ale predsa narúšajúceho svojím zasadením celkový obraz... Je veľmi skoro. Domy na Trojičnom stoja predou mnou osvetlené ranným slnkom, veľmi presné, malebné, opustené, iba nad dlažbou sa vznáša slabučký opar. Nevieť ako, ale zrazu cítim, že to všetko, mesto, domy a ulice, ľudí, ktorí v nich žijú, budem môcť prijať do svojho srdca...so všetkým zlým i dobrým,...s celou silou radosti a už teraz sa ozývajúcej, trochu hlúpej, ale krásnej nostalgie...

Zora Pauliniová (KS, 3/1986)

Hodnotenie vývoja krajinnej štruktúry

Informácie o využívaní krajiny poskytujú záznam o vplyve človeka resp. jeho aktivít v presnom časovom horizonte na krajinu. Zároveň využitie dostupných historických mapových údajov, ich spracovanie v geografických informačných systémoch (GIS) a prepojenie s dobovými dokumentmi umožňuje presné priestorové datovanie jednotlivých foriem využívania krajiny. Dôležitosť takýchto výskumov potvrdzujú práce mnohých domácich i zahraničných autorov, nakoľko všetky socio-ekonomické aktivity a vplyvy sa reálne premietajú do jednotlivých foriem využívania krajiny, a teda aj do vzhľadu krajiny. Výsledky výskumu je možné uplatniť aj v typizácii kultúrnej krajiny Európy v nadväznosti na Európsky dohovor o krajine.

František Petrovič (In: Izakovičová, Z. (ed.). Zb. príspevkov Smolenická výzva IV, ÚIKE, 2008)

Luční

Slunce vyšlo nad pastvinou
Bosé kroky hladce plynou
Starý muž roztančil kosu
Zas ranní záře krásí rosu
Vlčí mák si sukně kasá
Dobře už ví, co je krása
Rozmanitý průvod květů
Kráčí na bál a má se k světu
Tajně ve vrboví u řeky
Změní svoje převleky

Martina Pásková (rukopis, 2010)

Rozumět krajině

Celý život se vědomě či bezděčně učíme rozumět krajině. Také proto, že když jí alespoň poněkud porozumíme, porozumíme i sami sobě. Krajina nám říká o nás samých i to, co možná nechceme slyšet, čemu odmítáme rozumět, co by nám jinak – jak se říká – nedošlo...

Krajina je možná ta vůbec nejširší souvislost, v níž žijeme. Souvisejí v ní náhlá hnutí našich duší i hloubka i šíře či mělkost našeho poznání, stav naší víry či nevíry i naše vztahování se k budoucnosti. Projeví se v ní jak chybný odhad hospodáře, tak i necitlivě nastavená makroekonomická pravidla a taky předvolební populismus starosty v Horní Dolné.

Umět číst krajinu je komplexní umění, je to vždy porozumění nejen přírodě, ale i člověku, nejen jednotlivci, ale i národům a celým civilizacím. Je v tom vždycky i to či ono porozumění aktu stvoření. A tak snad sebou toto porozumění přináší občas i kus moudrosti. Bez ní, bez pokory, plné ovšem dychtivosti poznávat, zpřetrhlý dialog s přírodou nebudeme umět navázat.

Petr Pithart (Mosty, 6.3.2001)

Slovensko vo fotografii

Možno právom povedať, že niektoré oblasti Slovenska sú rajom gotického umenia. A nie je to len slávna Levoča, Bardejov, Košice, Prešov. Sú to i malé kostolíky po slovenských dedinách, ktoré sú doslova pokladnicami vzácneho umenia...

Nijaká kniha o Slovensko...sa nezaobíde bez akcentu týchto starobyklých kultúr, či už vysokých, alebo ľudových, sú osobitnou vôňou slovenskej krajiny... Je práve slovenskou jedinečnosťou, ako sa vysoké kultúry po stáročia prelínali s ľudovými, ako jedny vyrastali z druhých, navzájom sa inšpirovali a doplňovali a žili v ideálnej symbióze... Slovensko je stále ešte krajina objavov a nových pohľadov na veci tak pre turistu, ako pre umelca, pre vedeckého pracovníka i pre náhodného návštevníka, slovom, pre každého, kto sa vie dívať a má oči otvorené...

Karol Plicka (Slovensko vo fotografii KP, Osveta, 1971)

Krajina popri Dunaji

Pridunajské obce ležia zväčša na vnútornej strane dunajských ramien, kde sa rozpálená nížina prelína do vlhkých lužných lesov... Súvislé životné a pracovné zázemie pridunajských dedín tvoria riečne ramená a ostrovy. Celé leto sa tu voľne pasú krdle husí, stáda kráv a koní. Z ostrovov sa zväža seno i drevo...

Malý Dunaj sa nerozčleňuje do ďalších ramien. Hadito sa kľukatí ako sivomodrá zamatová stuha, lemovaná čipkou lužných lesov. V zátočinách... je dodnes niekoľko posledných vodných mlynov. Svojou nevtieravou drevenou architektúrou dotvárajú krajinársky charakter Malého Dunaja...

Ramená Malého, Vážskeho a Veľkého Dunaja so svojimi vodami, lesmi a luhmi vytvárajú obrovskú zelenkavú obrubu okolo Žitného ostrova, najväčšieho európskeho riečneho ostrova. Tu, na pôde zavlažovanej podzemnými vodami a prehriatej žiarou slnka dozrievajú tabule obilia, kukurice, tabaku, slnečníc, papriky, melónov. Ako oázy medzi nedoziernymi šírými lánmi polí sú na rovine Žitného ostrova rozhodené dediny a osady. Takmer vždy so starým rozkošatým parkom, uprostred ktorého je ukrytý kaštieľ...

Ester Plicková (Dunaj, OBZOR, 1992)

Sídla a krajina v zázemí Bratislavy

Vidiecke sídla, ktoré dnes tvoria (pokiaľ neboli asanované) súčasť Veľkej Bratislavy, boli a sčasti aj sú obývané obyvateľstvom slovenskej, maďarskej, chorvátskej, nemeckej a po roku 1918 aj českej národnosti. Tieto prislúchajú nielen k viacerým národným skupinám, ale patria aj do viacerých etnografických oblastí so špecifickým charakterom regionálnej kultúry...

Prakticky všetky historické jadrá aglomerovaných obcí v okolí Bratislavy majú jedinečný pôdorysno-genetický typ... Jedinečné je tiež zakomponovanie väčšiny aglomerovaných obcí do okolitej krajiny, ktoré je v protiklade k súčasnej výstavbe...

Všetky...pozitívne možnosti využitia pričlenených obcí svedčia v prospech ich zachovania a ďalšieho rozvoja. Nie náhodou je rešpektovanie kontinuity vývoja jedným zo základných princípov pokrokového urbanizmu...

Juraj Podoba (B/n, 1987)

Krajina severních Čech včera, dnes a zítra

Vedle přírodního bohatství včetně nádherné a pestré krajiny bylo toto území bohaté na kulturní památky. Byly zde celé městské i vesnické památkové soubory, četné hrady a zámky, kláštery, kostely, parky a arboreta... Díky lázním, které navštěvovali osobnosti kulturního a společenského života z celé Evropy... žilo obyvatelstvo bohatým společenským a kulturním životem... Za II. světové války začala nejen materiální, ale i duchovní devastace Krušných hor a Podkrušnohoří. Tato se bohužel po válce nezastavila. Plošně pojaté vysídlení německého obyvatelstva mělo devastující účinky na hospodářský i společenský život, vztahy lidí k přírodě i k sobě navzájem. S německým obyvatelstvem „odešly“ bohužel často i kvalifikovanost, smysl pro pořádek, vztah k městům, obcím, kulturnímu dědictví, přírodě a krajině.... Na dvě generace zmizel u většiny obyvatel i kulturní vztah k zděděnému přírodnímu a kulturnímu dědictví. Teprve dnešní mladší generace obyvatel už mají v kraji zabudované vlastní kořeny a nově nabytý vztah k domovu posiluje jejich vůli uchránit zbytek zděděných hodnot...

Martin Říha, Petr Pakosta (Územní ekologické limity těžby v SHP, 2005)

Ľudia v horách

Hlboko v horských údoliach, desiatky kilometrov dlhých, na úpätiach a horských svahoch, zaštitená vrchmi pred oceľovým príbojom dvadsiateho storočia, dožíva svoj život jedna civilizácia.

Miera existencie, ktorá jej ešte zostáva, je mierou života jednej generácie. Generácie na odchode. To, čo prichádza po tejto generácii, je už z iného sveta. Sveta, v ktorom sa ľudská ruka nedotýka priamo vecí okolo seba. Sveta, v ktorom človek medzi seba a prírodu postavil stroj. Uľahčil si, ale aj oľahčel, pretože skutočne milovať môže iba tie veci, ktorých sa dotýka rukou, a to i vtedy, keď tým dotykom je zápas. Tak prestali mať veci svoje pevné miesto, ich korene uschli a všetko sa zrelativizovalo. Aj človek.

Tu ešte nie. Tu na počiatku bola krajina. Prísna, uzavretá, sama v sebe a sama pre seba. Potom prišiel človek a začalo sa jeho stáročné dôverné obcovanie s lesom. Chlebom každodenným, životelom i vykonávateľom ortieľa stalo sa mu drevo. Ním rástol, ním sa zabíjal. Do neho prichádzal na svet a v ňom zo sveta odchádzal. A priestor medzi dvoma hraničnými bodmi – kolískou a rakvou – bol opäť drevený. Drevené domce, drevené stodoly, komory a sýpky, pred dlhými zimami obložili si chalupy drevom, aby sa ním zaštitili, nástroje na dobývanie chleba robili si z dreva, pod drevom križá hovorievali svoje modlitby aj denné starosti a ešte i po smrti označili drevom ten kúsok pamäti, ktorý ich pripomínal. Do konca života trval dialóg človeka a dreva. Delil sa s drevom o svoj život a nútil drevo, aby sa podelilo s ním.

Vstúpiac do krajiny, využil každé zaváhanie lesa a tam, kde sa mu zdal najzraniteľnejší, zasiahol, vymáhal si na ňom každú hrst zeme, nútil horské svahy, aby rodili sporé obilie, zemiačky a trávnu. Od včasných rán až do večernej hviezdy so svojimi deťmi a so svojimi zvieratami ako v rozprávke premieňal kameň na tvaroh a mlieko. Tak vznikali horské polička, terasy. To nie sú Semiramidine záhrady. Po týchto schodoch les cúval do vrchov a človek po nich stúpал ako Jakub po rebríku, aby vybojoval svoj zápas s Bohom: Nepustím Ťa, dokiaľ mi nepožehnáš! Bol to mnohoročný, veľkolepý zápas, v ktorom sa hrôza strieda s krásou, brutálnosť s nehou, ubližovanie so službou, nenávisť s láskou, a dodnes sú tieto protipóly vzájomne tak prepletené, že ich nemožno od seba oddeliť, vytvárajú svojrázne, ostré a čisté kontúry tohto kraja a ľud v ňom. Kamienkom dohodíš z lesa na roľu, kamienkom dohodíš od smiechu k slzám.

Tak vo vzájomnom nápore aj ústupe začal človek vytvárať podobu krajiny a prijímať podobu od nej, vládnuť jej i podrobujúc sa jej zároveň, až vznikla zvláštna symbióza krajiny a ľudí, vzácna, rudimentárna jednota štýlu, osobitý mýtus, na ktorý rezonujeme, lebo v ňom tušíme neopakovateľnú podobu svojich predkov, a teda i seba samých. I keď to už odchádza, ba možno práve preto, že to už odchádza a my máme poslednú príležitosť dotýkať sa toho, z čoho sme prišli.

Milan Rúfus (Ľudia v horách, Tatran, 1969)

Ekologická stabilita ako vlastnosť krajiny

V pôvodnej, prirodzenej alebo nekultivovanej krajine jestvuje ekologická stabilita, vyjadrujúca progresívny charakter vývoja vzťahov a procesov v jednotlivých ekologických systémoch a v ich súboroch. Tieto ... tvoria štruktúry krajiny. Podľa druhu a kvality týchto systémov môžeme usudzovať a hodnotiť ekologickú stabilitu a stupeň jej narušenia...

Narušenie krajinnej štruktúry tým, že sa znižuje podiel stabilizačných prvkov vyrubovaním lesov a rozptýlenou zelenou, rozorávaním lúk a pasienkov, vysušovaním mŕtvych ramien, jazier alebo rašelinísk, zapríčiňuje narušovanie ekologickej stability...

Nebezpečenstvo narušenia ekologickej stability krajiny nie je iba v zmenšení plošného zastúpenia stabilizačných krajinných prvkov..., ale aj v znížení kvality týchto prvkov...

Ako vlastnosť krajiny môžeme ekologickú stabilitu charakterizovať a hodnotiť z rôznych hľadísk, pretože krajina je rôznorodá a neustále v pohybe. Môžeme ju charakterizovať z hľadiska energetického, ekologického, produkčného, ekonomického, funkčného, estetického, štrukturálneho a z mnohých iných hľadísk...

Milan Ružička (rukopis, 1978)

Přínos českých zemí Evropě i světu

Kulturní krajina českého a moravského venkova je světově unikátním svědectvím o jaksi samozřejmém vtištění struktury společnosti a jejích každodenních zvyklostí: i duchovních, uvědomělých, i intuitivně tušených hodnot do tváře kraje. To, co dnes nazýváme krajinným rázem, má zde velké množství podob a variet. Krajinný ráz každého jednotlivého prostoru tak má svou nezaměnitelnou specifikou v celku rozvržení lidských sídel, hospodářských i církevních stavení abudov, hřbitova i návsi, mezi lesy, loukami, sady a pastvinami. Cesty v této krajině jsou vedeny

logikou lidské potřeby stejně jako tvářností kraje – a lidský dotek v každém detailu drobné krajinné architektury, jakým jsou boží muka i patník u cesty, je součástí stejného řádu, jemuž podléhá i stodola, kaple, škola, kostel, společnost i krajina...

Ivan Rynda (ŽP, 5/2002)

Ôsmy deň stvorenia: neznásilníš miesto, na ktorom stojíš

Neznásilníš miesto, na ktorom stojíš! Krajina nám bude dlhodobo vydávať svoje plody, len ak ju budeme mať v úcte a láske. Všetky kresťanské cirkvi by mali napomáhať, aby sme Kristovo poslanstvo lásky uplatnili aj k ďalším našim blíznym – rastlinám, živočíchom, pôde, vode, dokonca aj kameňom. Naša noha môže beztrešne stúpať po zemi len s odovzdaním. Do krajiny vtlačame svoje hodnoty a krajina si ich pamätá. Späťne ich vracia nám, ale aj tým, ktorí prídu po nás...

Peter Sabo, Ludmila Sabová (STUŽ/SR, L.J., 2001)

Tradiční kulturní krajina s převahou zemědělství

Kulturní krajina u nás vzniká a pretváří se už od neolitu. Měla během té doby řadu podob, ale ty nejdůležitější uzlové body v jejím vývoji jsou vlastně jenom dva. Prvním byl sám její vznik v neolitu, když u nás začalo zemědělství... Dnes si pod tradiční kulturní krajinou obvykle představujeme tu její podobu, kterou získala teprve na konci 18. a v průběhu 19. století a která se již vyznačovala postupnou intenzifikací lesnictví a polního i lučního hospodářství. Odlišnou podobu měla kulturní krajina předcházejících vyvojových stadií... A druhým uzlovým bodem je pak současné formování moderní průmyslové krajiny...

Jiří Sádlo, David Storch (Vesmír, 2000)

Estetické hodnoty vinohradníckej krajiny

Stáročiami pestovaná kultúra a tradícia vinohradníctva a vinárstva je právom vnímaná ako významná kultúrna hodnota - kultúrne dedičstvo – najteplejších regiónov Čiech, Moravy a Slovenska... S kultúrou pestovania viniča sa spájajú aj silné náboženské asociácie a rituály...

Hmotným vyjadrením duchovnej a náboženskej roviny sú početné kaplnky, kalvárie a ďalšie drobné sakrálne objekty umiestňované vo vinohradoch alebo ako dominanta nad nimi a spoločenské udalosti, ktoré sa k nim viažu. Ikonografia týchto objektov je výrazne spojená s mariánskym kultom a patrónom vinohradníctva – svätým Urbanom.

S vinohradníctvom a vinárstvom úzko súvisí i formovanie architektúry a sídelných štruktúr. Charakter a usporiadanie vínnych pivničiek je regionálne špecifické a výrazne sa podieľa na formovaní identity kultúrnej krajiny... Vinohradom a vínnym pivničkám, ako výrazu regionálnej tradície, sa priznáva i významná kultúrnohistorická i estetická hodnota. Tento fakt je o to významnejší, že súčasná spoločnosť nemá jednoznačne vyprofilované estetické normy, ani hodnotovú hierarchiu pre krajinu.

Alena Salašová, Dagmar Štefunková (ŽP, 1/2009)

Cesta krajinou podľa Vincenta Šikulu

Rovnobežne s potokom bežala hradská. Kde bol dostatok miesta, rozlievala sa do šírky, potom sa zase zužovala a vyhla tehlovému domčeku, vlastne trafike, ktorá oddeľovala horný koniec od dolného. Na hornom konci stál kostol. Z veže bolo vidieť na všetky strany, dedina mala podobu kríža: pravé rameno – horné Hoštáky, kade sa chodilo do viníc a do hôr, ľavé rameno, teda dolné

Hoštáky, tade sa chodilo k cintorínu a na Šebrecké lúky. K horám sa chodilo častejšie. Z tej strany uzatváral dedinu Fehérkin dom, neomietnutý, iba jednu stenu mal natretú asfaltom...

Hneď za mostom sa cesta odrazu rozdeľuje. Jedna časť beží rovno až za kopce, tú volajú rovná cesta, druhá časť kľučkuje pomedzi vinice a cez jelšový háj, tú volajú krivá. Čím ďalej, tým viac sa krivá cesta zužuje. Stiesnená je kamennými múrikmi, ktoré budovali starostliví vinohradníci každý konča svojho vinohradu...

Vincent Šikula (Nebýva na každom vŕšku hostinec, Sl. spisovateľ, 1966)

Krajina našej zeme

Svet, ve ktorom žijeme, sa nám proměňuje den ze dne před očima. V jedné generaci mění se dnes více než dříve za století. Tento hektický dynamizmus proměňuje našu zemi v jedinou továrnu na lidský blahobyt, energetiku, potravu a bydlení. Zdá se, že všechno musí tomuto cíli uhnout z cesty. Ale člověk nemůže jestvovat v tomto odlidštěném prostředí...

Buďme všímaví a šetrní k přírodě kolem nás, ke všemu živému, nebuďme barbary v krajině a v naší krajině zvlášť! Krajina v osudu národa je to základní: chléb i štěstí se rodí teprve v ní a česká řeč i hudba jsou vždy spjaty s krajinou naší země na život a na smrt.

Miloš Spurný (Moravské krajiny Miloše Spurného, Veronica, 1979)

Estetický postoj k přírodě a krajině

Uvažujeme-li o ochraně přírody a krajiny, či vůbec vztahu k nim, zdá se, že jejich estetická hodnota je pouze něco druhořadého, subjektivního. Něco, co sice pro každého z nás svoji roli při postoji k určité krajině hrát může, ale je to něco soukromého, tvořícího pouze jakousi „nad-

stavbu“... Estetické hodnoty krajiny zůstávají až daleko za významem národospodářským, ale i třeba za významem biodiverzity, a bývají těmi, kdo se zabývají životním prostředím s určitými rozpaky, zahrnuté pod pojem „krajinný ráz“. Tomuto úhlu pohledu pak pochopitelně odpovídá i případná environmentální výchova.

Když se ovšem podíváme pozorněji, zjistíme, že estetické motivace jsou v našem postoji ke krajině pravděpodobně mnohem zásadnější, než si myslíme... Rozhodnutí, proč chránit určitou lokalitu, jsou někdy primárně estetické (resp. kulturní). Teprve sekundárně se k nim nalézají argumenty tzv. vědecké.

Karel Stibral, Jana Dlouhá a kol. (Vědení a participace, UK 2009)

Pietne miesta – svedectvá doby

Pietne miesta sú súčasťou krajinného priestoru a životného prostredia...Vzbudzujú úctu, vyjadrujú spomienku a sprítomňujú minulé, prežité... S úctou sa spája kvet, rastlina, horiaca sviečka, mramorový obelisk alebo iný výtvarný prvok dotvárajúci prostredie pietnych miest.

Pieta samotná má rôznu podobu... Jedna je fyzicky vyjadrená monumentmi slávínov, obeliskov, vífazných oblúkov, druhá jemne rozptýlená v štruktúre cintorínov... Cintoríny, ktoré mesto postupným vývojom vzalo do svojho urbánneho náručia, začali plniť takmer úlohu parkov. Sú súčasťou zelených pľúc mesta, a zároveň oázami pokoja...

K pietnym miestam patria aj osamelé hroby, zväčša vojakov, v lesoch a kríže či pamätníčky obetiam nehôd popri cestách. Pietnym miestom môže byť aj strom, skala, prameň, jazero, miesto na brehu rieky, často i hora. S prírodnými útvarmi sa spájajú ľudské udalosti, tragédie i úspechy. Harmonicky pôsobia kombinácie strom – kaplnka či božia muka. Vrcholom symbiózy ľudského diela s krajinou sú kalvárie, ktoré vnímame ako významné duchovné miesta, účinkujú ako celok i ako jednotlivé zastavenia...

Ján Supuka, Robert Špaček. (ŽP 5/2009)

Religiozita a kultúrna krajina

Predstavy človeka o krajine, v ktorej žije a ktorú svojou činnosťou pretvára, sú do značnej miery ovplyvnené jeho svetonázorom a v rámci neho jeho náboženskými predstavami a ich aplikáciou. Vzťah medzi religiozitou a krajinou je obojstranný. Nielen religiozita vplývala na činnosť človeka v krajine a jeho vzťah k nej, ale zároveň aj krajina a jej jednotlivé prvky vplývali na utváranie náboženských predstáv a na praktické prejavy religiozity človeka...

Je nepopierateľným faktom, že kresťanstvo hralo spolu s ďalšími vplyvmi dôležitú úlohu pri utváraní súčasnej neudržateľnej hodnotovej orientácie modernej západnej spoločnosti. Na druhej strane však snahy smerujúce k trvalej udržateľnosti vznikli v tej istej západnej spoločnosti a boli čiastočne inšpirované aj kresťanstvom. Kresťanská religiozita, ak sa bude držať princípov obsiahnutých v Písme, má potenciál nebyť v protiklade, ale prispievať k trvalo udržateľnému rozvoju kultúrnej krajiny.

Ján Szöllős (Zb. Smolenická výzva IV., ÚKE SAV 2008)

Historické štruktúry zelene v krajine

Florentská charta o ochrane historickej zelene rozumie pod spoločným názvom "historické záhrady" malé historické záhrady i veľké krajinárske a tvarované parky. Okrem umelecko-historickej a prírodovedno-dendrologickej hodnoty sú svojím prevažným situovaním v pretechnizovaných sídelných útvaroch dôležitým mikroklimatickým činiteľom a často sú i jedinou možnosťou pre kvalitnú krátkodobú rekreáciu obyvateľov miest.

Väčšina historických záhrad a cintorínov je v súčasnosti situovaná v intraviláne miest a obcí. Tento stav je spôsobený expanziou sídelných celkov do okolitej krajiny, mnohé historické záhrady boli v minulosti dokonca rozparcelované a zastavané, alebo ochudobnené o okrajové partie.

Najviac historických záhrad sa u nás nachádza na západnom Slovensku, konkrétne v okresoch Nitra, Topoľčany a Trnava, na strednom Slovensku ich najviac nájdeme v okresoch Považská Bystrica, Martin a Rimavská Sobota a na východnom Slovensku v okresoch Prešov, Košice-vidiek a Spišská Nová Ves...

Špecifické parkové úpravy nachádzame prakticky vo všetkých kúpeľných mestách a osadách s dlhšou tradíciou. V okolí veľkých miest boli historicky kultivované prímestské lesy do podoby lesoparkov. Historicky bývalo zeleňou upravované okolie oddychovo-rekreačných komunikácií, okolie pamätných miest, ale historické štruktúry zelene predstavujú aj staré športovo-rekreačné areály, dostihové dráhy a pod...

V oblasti ochrany historických parkov a záhrad nám zásluhou "dvojkolajnosti" zákonov na ich ochranu mimoriadne chýba kvalifikovaná koordinácia... Plány obnovy nie sú centrálné koordinované a spolupráca je problematická...

Pavol Šimkovic st. (In: M. Huba a kol, HŠK, MV SZOPK, 1988)

Paměť krajiny

In-formace je změna vnitřní podoby. Vtisk. Vzniká OPAKOVÁNÍM. Do čeho se vtiskuje? Do paměti. Čím je krajina členitější a různorodější, tím víc pamatuje. Poušť má krátkou paměť. Vítr ji neustále stírá.

Někdy se domníváme, že paměť krajiny neobsahuje nic pro nás důležitého, a vymažeme ji. Třebas krajina v severních Čechách si na mnohé věci už nepamatuje. Už neví, kudy vést vodu – a ta buď zaplavuje, nebo mizí. Zbývající řeky tečou v rourách a betonových korytech. Taková krajina už nerozumí stromům – a svahy hor se sesouvají. Hluboké jámy jsou jizvy její paměti...

My však myslíme tím, uprostřed čeho jsme. Jen skrze stromy můžeme myslet les. Jenom v krajině můžeme porozumět tomu, co je cesta. A jenom ve světě a skze svět možná jednou porozumíme sami sobě...

Tomáš Škrdlant (Demokracie přírody, Originální Videojournal, Praha 1996)

Příroda a krajina – přehlížený konstitutivní faktor lidské osobnosti

Fenomén neverbálního vtištění důvěrně poznaného okolí v útlém věku... se prosadí v jakémkoli prostředí – přírodně-kulturním i rodinném. Návyk na špatnou krajinu či nevhodně strukturované prostředí lidských sídel, podobně jako návyk na nevhodné hodnoty rodičů a pravidla chování v dysfunkční rodině... je nakonec stejným návykem či železnou košilí jako každý jiný návyk...

Obnova niterného citového vztahu dospělých lidí k přírodě a krajině, bez nehož patrně nynější ekologickou krizi nepřekonáme, ovšem nepředpokládá jen uznání významu prvotního vtištění přírody a krajiny u malých dětí. Předpokládá také odvahu začít proces praktické biofilní rekonstrukce krajiny a lidských sídel, který sa, pochopitelně, neobejde bez politické vůle, podpory veřejnosti, a tedy im přiměřeného vzdělávání a biologické kultivace dnešní dospělé populace.

Josef Šmajš (ŽP, 5/2002)

Chránená krajinná oblasť Záhorie

Dôvodom vyhlásenia Chránenej krajinej oblasti Záhorie je jedinečnosť tejto lokality nielen v rámci našej republiky, ale aj celej strednej Európy. Je to krajina na rozsiahlych viatych pieskoch, majúcich pôvod v neogénnom mori (vietor tu vytvoril duny s až 25-metrovým prevýšením). Kraj dotvára riečna sieť rieky Moravy, Myjavy a menších tokov, so zvyškami terás a nánosmi riek...

CHKO bude mať dve časti, od seba oddelené:

Juhozápadnú resp. západnú, prevažne lužnú krajinu pri rieke Morave (od Zohora po Moravský Ján) a severovýchodnú, resp. východnú časť, prevažne dunovú lesnú a lesostepnú krajinu (medzi Závodom a Borským Jurom na západe a Šajdíkovými a Bílkovými Humencami na východe).

Pavel Šremer (OP 3-4/1986)

O uctievaní bohov

U nás románska rotunda sa nám neraz ocitne v ceste našim urbanistickým plánom, ako napríklad v starobyľom meste Nitra. Hrať sa s ňou nebudeme – nemala sa nám stavať do cesty, zrútíme ju, základy zasypeme, zvalcujeme, cesty vystrieme neúchyľne, zásadne podľa plánu...

V ohybe rieky Nitry, takpovediac v našej Mezopotámii, objavíme úvršie, navrhované kultúrami, ktoré tu kedysi existovali. A my? Na posvätnom mieste pokračujeme ďalej v stavbe kravínov...

Dominik Tatarka (O uctievaní bohov, Sl. spis., 1963)

Ľudová architektúra na Slovensku

Ľudová architektúra korení v prírode, je s ňou hlboko spätá. Z nej si berie materiál a zo vzťahu k prírode, z využívania jej darov, vyvíera aj jej pôvodný štýl. Mohli naň pôsobiť rozličné kultúrne

vplyvy, ale tie si človek na vidieku pri budovaní svojich stavieb vždy dokázal prispôbiť, dokázal ich pretvoriť, tvorivo využiť, stráviť...

Ľudová architektúra v spätosti s okolitou krajinou je vonkajším obrazom celistvého, harmonického života, vyplývajúceho zo skromnosti a spolupráce človeka s prírodou. Je výsledkom ľudovej múdrosti. Poznanie ľudovej architektúry vedie k prapôvodu ľudstva. Pôvodná funkcia ľudovej architektúry bola účelová. Ľudia si stavali obydlia a hospodárske stavby denných nevyhnutných potrieb. Ale dnes chápeme, že ľudová architektúra v sebe obsahuje aj univerzálne hodnoty, preto pre nás nadobudla kultúrnu funkciu.

Igor Thurzo (Ľudová architektúra na Slovensku, PT, 2004)

Krajina jako živý organismus

Podle holistického názoru je krajina živoucím organismem na rozdíl od tradičního přírodovědeckého názoru, který považuje krajinu za výsledek působení abiotické a biotické složky. Tento prostor má rozměr sakrální, profánní a sociální... Jestliže považujeme krajinu za fenomén s vnitřní dynamikou, strukturou a pamětí, musíme přiznat krajině vlastnosti živé soustavy. To ovšem znamená, že jako každá živá soustava je křehká, a tím i zranitelná.... věřící i nevěřící přešlapují... a vlády nedělají nic. Všichni se totiž bojí veřejně přiznat krajině charakter osobnostní, či alespoň charakter věci zvláštní povahy, neboť by to znamenalo změnit naše zacházení s ní. Takovou krajinu bychom pak těžko prodávali, zdaňovali a přetvářeli...

Pavel Trpák (TNZ, 2001)

Duchovní rozměr krajiny

Jak nás přesvědčují dějiny lidské civilizace, každá doba ponechává v krajině své otisky, a to nejen v podobě jejího uspořádání, způsobu hospodaření, nakládání s jejími zdroji, ale i v podobě různých staveb. Od menhiru, chrámu až dokonce po skládky. Stopami v krajině jsou ale i stezky zvířat. Pokud platí zákon o zachování energie, v krajině zůstávají i otisky lidského štěstí a utrpení. Jsou přece místa, která lidé odedávna vyhledávají a jsou místa, kterým se tak jako zvířata vyhýbají. Naši předkové měli pro tato místa krásné označení – místa svatá a klatá...

Je dobrodiním a paradoxem naší doby, že i uprostřed světel a rachotu sídel existují místa, kde v tichém usebrání lze vnímat nejen duchovno, ale i posvátno. Těmito místy oslovení mohou být nejen promodlené staré chrámy, staré hřbitovy, staré stromy v parcích, zákoutí dvorů a zahrad, tůň, ale i některé sochy, obrazy, či tóny hudby, to jest místa, kde se na okamžik zastavila rafije času a člověk tam potkává svoji duši, aby tak mohl očima krajiny svého nitra vnímat duchovní rozměr okolní krajiny...

Trpák – Trpáková (ŽP 2/2007)

O krajine, krajinároch a krajinárskom prístupe

V krajine bežne stretávame objekty, ktoré možno nazvať historickými dielami. Všetky sú jednoznačne výsledkom práce ľudských rúk v minulých obdobiach. Do krajiny zapadajú tak organicky, že si bez nich krajinu vieme len ťažko predstaviť. Načrtnúť obraz krajiny dôsledne zbavené týchto diel by bolo až prekvapujúco zložitým vedeckým problémom...

Krajinár hľadá súvislosti, ktoré daný objekt spájajú s inými krajinnými prvkami, s inými historickými dielami, ale aj s rozličnými prírodnými prvkami krajiny... Krajinár skúma javy v krajine nie ako jednotlivé objekty, ale ako zložky zložitých priestorových štruktúr, ako časti kultúrnej krajiny... Krajinársky prístup k historickým dielam nám pomôže odhaliť i nové hodnoty týchto diel. Hodnoty, ktoré vyplývajú iba z ich postavenia v istej krajinnej štruktúre, z ich vzťahov k iným prvkom krajiny...

Ján Urbánek (In: Chránime prírodu a krajinu, PRÍRODA a SZOPK, 1979)

Jinou ústavu

Demokratické ústavy Evropy, k nimž se ta naše “nová” bude chtít přidat, mají člověku dát ochranu před násilím státu, úřadu i spoluobčanů: to jsou zapsané jednáci postavy toho díla, celý obsah ústav děje se na poli takto vyznačeném. Ale všimněte si, že náš osud je dnes víc než vládou a úřadem určován postavou, jež dosud nebyla do ústavy zapsána: tou je příroda, Země – či jak to nejlíp nazvat – bytí?...

U jedné vesničky v kraji nezničeném je prý pod zemí asi dvadset pět tun zlata. Je ale tak rozptýleno, že dostat je, znamenalo by vydolovat, rozdrtit a prosít či propláchnout několik čtverečních kilometrů krajiny. Jsem proti! Za kolik zlata je kto z vás ochoten prodat své děcko?...

Ludvík Vaculík (LN, jún 1990)

Postupná přeměna krajiny na poušť

V roce 1968 jsem, jako člen studentské Expedice Lambaréne, navigátor a druhý řidič, projel Afrikou téměř 30 tisíc kilometrů. Chtěli jsme nejen pomoci nemocnici založené Albertem Schweitzerem v gabunském Lambaréne, ale především přispět k rozšíření jeho filosofie humanismu.

Viděl jsem Egypt a Sudán, kde postup pouště a nadměrné zatěžování krajiny zemědělstvím změnilo kdysi úrodnou zemi v oblast pokrytou rozpraskanými solnými krustami. Etiopii, Keňu a Tanzánii, zničenou olamováním větví a nepřiměřenými stády koz a dobytka. Zambii, Zaire a Konžskou republiku, země s nesmírným bohatstvím nerostných surovin, ale postižené erozí v důsledku nadměrné a nešetrné těžby nerostů a dřeva. Projeli jsme také Nigerii, Niger a Alžírsko, kde naprostý nedostatek jiného paliva vede k ničení zbytků lesů a odvěký zvyk odvozovat společenský statut lidí od velikosti stád dobytka k ničení zbytků trávy...

Loni na jaře jsem letěl z Londýna do Nairobi. Svítání zastihlo náš Boeing nad Lybií, pak zhruba sledoval trasu, kterou jsme projeli před 24 léty v Tatře 138. Ze statistik jsem věděl, že počet obyvatel Afriky se od „našich“ dob zvýšil téměř dvakrát a přišla dlouhotrvající sucha. Čekal jsem proto nepříznivé změny. Ale pohled na Sudán, Etiopii a severní část Keni mne přesto zcela ohromil a zdrtil. Letěli jsem nad zemí, přeměněnou v kamenitou poušť, připomínající svými horskými hřebeny a opuštěnými koryty potoků a řek list, zapomenutý na podzim kdesi v koutě, který přímo hýří všemi odstíny hnědé, červené, žluté, ale který ničím – s výjimkou úzkého pásku zeleně podél Nilu – nepřipomíná krajinu, ve které by mohli žít lidé. Uvědomil jsem si, že myšlenky Alberta Schweitzera o humanismu, úctě k životu a osobní odpovědnosti každého z nás za stav věcí na naší planetě nic neztratily ze své platnosti.

Jedním z nejnebezpečnějších – a v Evropě často podceňovaných procesů charakterizujících globální destrukci životního prostředí, je rychle pokračující desertifikace v důsledku antropogenních vlivů... Desertifikace byla nově definována jako degradace země v aridních, semiaridních a suchých subhumidních oblastech způsobovaná především nepříznivými lidskými vlivy. Pojem „země“ v tomto kontextu zahrnuje půdu a místní vodní zdroje, povrch země a přírodní vegetaci nebo pěstované rostliny. „Degradací“ je zde chápána redukce potenciálu zdrojů Země v důsledku procesů vodní a větrné eroze a sedimentace, dlouhodobé redukce množství a diversity přírodní vegetace nebo pokles sklizní a zasolení, resp. zakyselení půd. Vliv přírodních změn, zvláště klimatických výkyvů a sucha, může přispět k rozvoji desertifikace, hlavním činitelem tohoto procesu je však člověk...

Josef Vavroušek (ŽP 2, 1993)

Proměny rázu krajiny – ztráta identity

Krajina má dnes v mysli lidí poněkud jiný význam, než tomu bylo před sto lety. Idylický pohled na krajinu domova a vztah k půdě jako základu živobytí se změnil. Vědomí nutnosti trvalé a dlouhodobé péče o půdu a lesy, hospodaření, které přinese obživu i dalším generacím, je nahrazeno krátkodobými perspektivami exploatace, rychlé návratnosti vložených investic, rychlého zisku.

Ivan Vorel (TNZ, 2001)

Krajina okolo rieky Moravy ako fenomén environmentálnej výchovy

Už 11 rokov je pohraničná územie - nivná krajina pozdĺž rieky Moravy - pre nás všetkých dokorán otvorené. My, ktorí sme túto dlho zakázanú zónu v decembri 1989 otvárali, pri každej návšteve rieky a jej okolia nevedoľak pociťujeme určitú úctu a bázeň, akési posvätno. Máme k tejto lokalite osobný vzťah – milujeme ju, vážime si ju a cítime za ňu zodpovednosť. Tieto naše pocity a videnie by sme chceli priblížiť aj tým návštevníkom... ktorí si neuvedomujú výnimočnosť daného prostredia, pretože nepoznajú jeho históriu, kultúru, prírodné hodnoty...

Katarína Zlochová (STUŽ, LJ, 2001)

Revitalizácia kultúrnych hodnôt vidieka

Slovensko, malá krajina v srdci Európy, má veľa pozoruhodností. Je to napríklad tvárnosť reliéfu krajiny... Okrem prírodných krás máme ešte jedno bohatstvo, ktoré sme dodnes patrične nevyužili a neocenili. Tým obrovským bohatstvom je ľudová kultúra a tradície. Ľudová kultúra sa po stáročia formovala a vyvíjala v historických regiónoch. Kedysi sa tieto regióny od seba výrazne odlišovali, napr. ľudovým odevom, stavitelstvom, spôsobom zamestnania a obživy, dialektom, zvykoslovím a človek pri ceste krajinou presne vedel, kde je. Uniformita, stieranie regionálnych črt a odlišností akoby sa stali meradlom pokroku. Je potešiteľné, že aj napriek tomu sa v našich regiónoch, mikroregiónoch a obciach zachovalo ešte pomerne dosť prejavov ľudového stavitelstva a architektúry, ľudového bývania a pod... Príkladom dokonalého súladu človeka s prostredím, v ktorom žil a pracoval, je ľudová architektúra a stavitelstvo. Ľudoví stavitelia neboli žiadni školení architekti a urbanisti, často len tesári – náaturisti, mali však silne vyvinutý zmysel a cit pre proporcie, pre súlad s krajinou...

Iveta Zuskinová (Zb. z 5. BK, STUŽ BK, Mikušovce, 1997)

Vysvetlivky k použitým skratkám

KS –	Krásy Slovenska	HŠK –	Historické štruktúry krajiny
STUŽ/SR –	Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v Slovenskej republike	EnvM –	Enviromagazín
L.J. –	Liptovský Ján	EDO –	Ekologické dny Olomouc
TNZ –	Tváň našej zeme	MV SZOPK –	Mestský výbor Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny
GČ –	Geografický časopis	SAŽP –	Slovenská agentúra životného prostredia
KN –	Knižní nakladateľství	Zb. –	Zborník
ŽP –	Životné prostredie	BK –	Biele Karpaty/alt. Bielokarpatská konferencia
OP –	Ochrana prírody	REC –	Regionálne environmentálne centrum
ZnZLH –	Združenie za záhranu Lietavského hradu	PS –	Ponovembrové Slovensko
ÚKE –	Ústav krajinnej ekológie SAV	B/n –	Bratislava/nahlas
SAV –	Slovenská akadémia vied	PT –	Vydavateľstvo Počítačová technika
SAVU –	Slovenská akadémia vied a umení	LN –	Lidové noviny
SFVU –	Slovenský fond výtvarných umení	UK –	Univerzita Karlova/Univerzita Komenského
GgÚ –	Geografický ústav SAV		

Autori citátov v abecednom poradí

- Dušan Bevilaqua – environmentalista
Václav Bělohradský – filozof
Jozef Boško – publicista
Cyril Jaroslav Brázda – mních
Pavol Breier – fotograf
Antonín Buček – krajinný a lesný ekolog
Martina Cebecauerová – geografa
Václav Cílek – geológ, klimatológ a publicista
Míro Cipár – výtvarník
Vilma Cipárová – kultúrna pracovníčka
Eva Cudlínová – ekologička a krajinárka
Karel Čapek – spisovateľ a dramatik
Míro Čársky – dramaturg a publicista
Ivan Dejmal – ekolog, krajinár a politik
Ján Dekan – historik
Jana Dlouhá – environmentalistka
Ján Drdoš – geograf a krajinný ekolog
Wendy Drozenová – filozofka
Karel Dvořák – fotograf a publicista
Viera Dvořáková – architektka a pamiatkárka
Josef Fanta – ekolog
Marián Gejšberg – herec
Ivan Gojdič – architekt a pamiatkár
František Guldan – výtvarník
František Halas – básnik
Ján Hanušin st. – etnograf a historik
Václav Havel – dramatik a bývalý prezident ČSFR a ČR
Aleš Hoferek – pamiatkár
Zuzana Homolová – speváčka a výtvarníčka
Karel Honzík – architekt a urbanista
Tatiana Hrnčiarová – geografa a krajinná ekologička
Ján Hromádka – geograf
Marián Huba – výtvarník a pedagóg
Mikuláš Huba – geograf a environmentalista
Vladimír Ira – geograf
Zita Izakovičová – krajinná ekologička
Peter Jančura – krajinár
Miroslav Janík – občiansky aktivista
Jan W. Jongepier – ekolog
Ivan Kadlečík – spisovateľ
Jan Keller – sociológ
Erazim Kohák – filozof
Zdeněk Kirschner – historik literatúry a fotografie
J.E. Koula – architekt a urbanista
Peter Kresánek – historik umenia
Jana Krivošová – architektka
Ladislav Križan – strojár
Zuzana Kronerová – herečka
Karel Kryl – spevák a básnik
Juraj Kubáček – dopravný inžinier a pamiatkár
Magda Kvasnicová – teoretická architektúra
Daniel Kollár – geograf a vydavateľ
Mária Kozová – geografa, krajinná ekologička a environmentalista
Jan Lacina – lesný ekolog
Míloslav Lapka – krajinný sociológ
Ivan Laučík – básnik
Hana Librova – sociologička a biologička
Jaroslav Liptay – architekt a pamiatkár
Jiří Lőw – územný plánovač
Vojen Ložek – geograf a geológ
Oto Makýš – stavebný inžinier a pamiatkár
Miroslav Martiš – environmentalista
Igor Míchal – lesný a krajinný ekolog
Marián Mínarovič – akademický maliar
Pavína Mišíková – environmentalistka
Ladislav Mlynka – geograf
Bedřich Moldan – geochemik a senátor
Pavel Nováček – krajinný ekolog
Eliška Nováková – ekologička
Ladislav Olexa – archeológ
Ján Ořahel – geograf
Petr Pakosta – občiansky aktivista a komunálny politik
Jarmila Paličková – etnografa
Martina Pásková – environmentalistka
Zora Pauliniová – architektka
František Petrovič – krajinný ekolog
Petr Pithart – senátor a bývalý predseda vlády ČR
Karol Plicka – fotograf a režisér
Ester Plicková – etnografa a fotografka
Juraj Podoba – etnograf a sociálny antropológ
Martin Říha – architekt a urbanista
Milan Rúfus – básnik
Milan Ružička – ekolog
Ivan Rynda – humánny ekolog
Peter Sabo – environmentalista
Ludmila Sabová – učiteľka
Jiří Sádlo – botanik
Alena Salašová – krajinárka
Miloš Spurný – fotograf
Karel Stíbral – estetik
David Storch – ekolog
Ján Supuka – záhradný architekt
Ján Szóllós – teológ a geograf
Vincent Šikula – spisovateľ
Pavol Šimkovic st. – záhradný architekt
Tomáš Škrdlant – režisér a publicista
Josef Šmajš – filozof
Jan Šolc – biológ
Robert Špaček – architekt
Pavel Šremer – botanik
Dagmar Štefunková – krajinná ekologička
Dominik Tatarka – spisovateľ
Igor Thurzo – architekt
Pavel Trpák – ekolog
Irma Trpáková – ekologička
Ján Urbánek – geograf
Ludvík Vaculík – spisovateľ
Václav Valtr – architekt
Josef Vavroušek – systémový inžinier a environmentalista
Ivan Vorel – architekt a krajinár
Katarína Zlochová – environmentalistka
Iveta Zuskinová – etnografa

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

